

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Науково-дослідний інститут полоністики
Генеральне Консульство Республіки Польща в Одесі
Державний архів у Пйотркові-Трибунальському
Державний архів Миколаївської області
Миколаївське відділення Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
Університет гуманітарних та природничих наук ім. Я. Длугоша в Ченстохові

Генеральне Консульство
Республіки Польща
в Одесі

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2019:
стратегії країн Причорноморського регіону
в геополітичному просторі

XIII Міжнародна наукова конференція
6–9 червня 2019 р., м. Миколаїв

ТЕЗИ

Міжнародної наукової конференції

1919 рік в історії Центрально-Східної Європи:
до 100-річчя проголошення злуки УНР і ЗУНР

6–9 червня 2019 року

Миколаїв – 2019

Відповідальний редактор:

Морозова О. С., кандидат історичних наук, доцент.

***Організаційний комітет висловлює сердечну вдячність
Генеральному консульству Республіки Польща в Одесі
за підтримку у проведенні конференції***

Ольвійський форум – 2019 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XIII міжнар. наук. конф. 6–9 червня 2019 р., м. Миколаїв : тези : Міжнародної наукової конференції «1919 рік в історії Центрально-Східної Європи: до 100-річчя проголошення злуки УНР і ЗУНР» / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 52 с.

Alicja Adamus,
*Інститут історії Університету
гуманітарних та природничих наук
імені Яна Дługоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

JULIAN FILIPOWICZ – ŻOŁNIERZ WOJSKA POLSKIEGO – BIOGRAFIA WOJSKOWA do 1939 r.

Podczas pracy badawczej historycy stykają się z tzw. bohaterami narodowymi. Według Wielkiego Słownika Języka Polskiego «bohater narodowy» to osoba, która w szczególnie trudnej sytuacji odznacza się odwagą i poświęceniem dla innych. Już od lat najmłodszych i zajęć szkolnych każdy z nas uczy się o życiu i działalności takich bohaterów. Niewątpliwie owa nauka kształtuje nasz światopogląd, jednocześnie wyznacza kryteria, poprzez które oceniamy życie i dorobek osób zasłużonych w historii. Ich postawy i czyny stają się przykładem do naśladowania w codziennym życiu. Jedną z takich osób jest gen. Julian Filipowicz, którego opis życia i działalności zdecydowałam się uczynić przedmiotem niniejszej rozprawy.

Celem pracy jest zatem przybliżenie sylwetki Juliana Filipowicza, przy czym interesować mnie będzie jego działalność jako legionisty z czasów I wojny światowej, dowódcy 7 Pułku Ułanów Lubelskich i dowódcy 3 Pułku Strzelców Konnych im. Hetmana Polnego Koronnego Stanisława Czarnieckiego. Warto w tym momencie dodać, iż dzięki swym zdolnościom, odwadze oraz determinacji szybko wspinał się po szczeblach kariery wojskowej.

Opis ten mieścił się będzie między datą urodzenia J. Filipowicza a zakończeniem pełnienia funkcji dowódcy 3 Pułku Strzelców Konnych im. Hetmana Polnego Koronnego Stanisława Czarnieckiego. Zdecydowałam się na opisanie tego okresu życia J. Filipowicza ze względu na Jego zasługi w szkoleniu, dowodzeniu i organizacji oddziałów Wojska Polskiego. Brał udział w przygotowywaniu jednostek do przyszłej walki w Wojnie Obronnej Polski. Przed uzyskaniem dowództwa nad wymienionymi pułkami, brał udział w I wojnie światowej a następnie zaangażował się w walki wojny polsko-rosyjskiej o wschodnią granicę Rzeczypospolitej.

Postać Juliana Filipowicza pojawia się w leksykalnych słownikach biograficznych, między innymi w: pracy Tadeusza Kryski-Karskiego i Stanisława Żurakowskiego pt. *Generałowie Polski Niepodległej* oraz w *Małopolskim Słowniku Biograficznym uczestników Działania Niepodległościowych 1939–1956*. Jego postać została również wyeksponowana w monografii *Wielka Księga Kawalerii Polskiej* pod red. K. Mijakowskiego.

Дмитро Бондаренко,
*кандидат історичних наук,
докторант кафедри Новітньої
історії Університету Сегеда
(Сегед, Угорщина)*

РЕСТАВРАЦІЯ МОНАРХІЇ У ФІНЛЯНДІЇ (1918) ТА УГОРЩИНІ (1919) В РЕЗУЛЬТАТІ АНТИБІЛЬШОВИЦЬКИХ ВІЙН. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

В результаті революційного розпаду Російської імперії 1917–1918 років, Німецької та Австро-Угорської 1918 року в Центральній та Східній Європі виник новий виклик міжнародному порядку – це більшовизм, який намагався знищити національні держави шляхом експорту революції та створити Світову радянську республіку. Зазвичай, розповсюдження більшовизму відбувалося шляхом заколоту в столиці та проголошення так званої «влади рад», потім поширення на решту території країни. Так, наприклад, відбулося в Росії 7 листопада 1917 року, в Фінляндії 27 січня 1918 року та в Угорщині 21 березня 1919 року.

Політика більшовиків, яка базувалася на ліквідації приватної власності і червоному терорі, викликала супротив значної частини населення країни, постраждалої від більшовизму. Сили опору і легітимні уряди концентрувалися на окраїнах, наприклад, уряд, парламент та головне командування Білою армією Фінляндії перебували у Вааса, а Угорщини – у Сегеді. В обох випадках ці населені пункти розташовані близько до кордону: Вааса – з Королівством Швеція, яка підтримувала фінських Білих, Сегед – з Королівством Румунія та Королівством Сербів, Хорватів та Словенців, де знаходилися військові контингенти та інструктори Антанти.

В обох випадках громадянські війни в Фінляндії (27 січня – 16 травня 1918 року) та в Угорщині (21 березня – 3 серпня 1919 року) супроводжувалися інтервенцією союзних держав: Швеції та Німеччини – в Фінляндію, Румунії – в Угорщину. Проте, між ними є суттєва різниця. В Фінляндії Біла армія майже самостійно звільнила країну від більшовиків, контингенти інтервентів мали суто обмежений та демонстраційний характер. Наприклад, Шведи окупували Аландські острови задля захисту шведського населення від розташованих там російських гарнізонів та задля захисту своєї столиці, в той саме час висадка німецьких військ вимусила більшовиків покинути Хельсінкі, таким чином, німці зберегли столицю Фінляндії від можливої руйнації під час боїв. В Угорщині бойові можливості Білих були суттєво обмежені. Вони могли тільки контролювати південь країни, але не могли здійснювати опера-

ції по просуванню у бік столиці, тому столицю було звільнено та радянську владу в Угорщині було ліквідовано саме румунським військом, яке в 1,5–2 рази перевищувало військо Червоних.

Після перемоги над Червоними в обох країнах настав період реставрації. В Фінляндії парламент, який було очищено від представників лівих партій, 18 серпня 1918 року проголосив Фінляндію королівством і відновив Конституцію 1772 року. 9 жовтня 1918 року було обрано короля, Фридриха Карла Гессен-Кассельського, який через поразку Німеччини та тиск з боку країн Антанти зрікся престолу 12 грудня 1918 року, в результаті регентом Королівства було призначено Головнокомандувача Білою армією генерал-лейтенанта барона Карла Густава Еміля Маннергейма, який вимушений був піти у відставку після прийняття нової вже республіканської Конституції 17 липня 1919 року. В Угорщині теж через тиск з боку країн Антанти король Кароль IV не зміг повернутися до престолу, тому після виводу румунських військ з Будапешту відбулося проголошення Національними Зборами адмірала М. Горті регентом Королівства 1 березня 1920 року.

Загалом, реставрація монархії в Фінляндії і Угорщині відбулася через міцні монархічні традиції суспільства, наявність військових харизматичних лідерів з монархічними поглядами та іноземну військову допомогу з боку інших монархій. Проте, чинник Антанти вимусив два королівства (Фінляндію і Угорщину) існувати без короля.

УДК 94 (=162.1:477) «1917/1918»(043.2)

Ольга Гайдай,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили (Миколаїв, Україна)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ

Історія українського та польського народів, та їх держав була тісно пов'язана протягом багатьох століть. Геополітичне становище зумовлювало не тільки їх нерозривний зв'язок але і взаємозалежність. Значимість україно-польських відносин в історичній долі двох сусідніх держав обумовлює сьогодні актуальність обраної теми. Взаємна зацікавленість України і Польщі в добросусідських і дружніх відносинах диктує нагальну необхідність глибокого осмислення багатовікової історії цих відносин, наукового дослідження їх складної історичної спадщини. В ході I Світової війни національний рух народів перетворю-

ється на самостійний чинник, не рахуватися з яким було вже неможливо. Ступінь розвитку польського питання була вже така, що тільки демократичне його вирішення могло бути підтримано поляками і послужити зміцненню внутрішньо та зовнішньополітичних позицій України.

Польські демократи не хотіли залишатися осторонь державотворчих процесів в Україні, намагались та увійшли до складу діючого уряду, втім на першому плані у них завжди стояло питання незалежної Польщі. Нажаль, внутрішньопартійна боротьба між двома політичними центрами польського визвольного руху не дала можливості згуртуватися навколо ЦР, а навпаки призвела до розколу та розбалансованості дій. Поляки вважали себе корінними жителями України і визнаючи себе національною меншиною наполягали на рівних правах господарювання в Україні.

Аналіз останніх публікацій із проблеми свідчить про наявність різних напрямків її вивчення. Серед сучасних досліджень безпосередньо обраної тематики слід відзначити праці таких науковців, як В. Верстюк, М. Гон, П. Гай-Нижник, О. Калакура, М. Лазарович, Н. Макаренко, О. МIRONENKO, Н. Ставицька, В. УСТИМЕНКО, та ін. Однак комплексної роботи щодо участі представників польської демократії у Центральній Раді сьогодні немає і ця проблематика потребує подальшого вивчення.

УДК 94:070](477+438)(043.3)

Olgierd Grott,

*доктор табілітований, професор,
завідувач кафедри Історії польської політичної думки
Інституту політичних наук і міжнародних відносин
Ягеллонського університету
(Краків, Польща)*

«BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI» I JEGO WIZJA UŁOŻENIA WZAJEMNYCH STOSUNKÓW MIĘDZY TYTUŁOWYMI NARODAMI

Instytut Wschodni w Warszawie został powołany do życia w marcu 1926 r. Głównym jego celem było podtrzymywanie kontaktów Polski z szeroko pojętym Wschodem. Twórcom Instytutu przyświecała w tym względzie idea prometejska zawierająca się w hasło «Wolni z wolnymi, równi z równymi». Akcja ta miała na celu doprowadzenie do załamania się agresywnego imperializmu Rosji sowieckiej, wymierzonego także w Polskę. Instytut rozpoczął wielokierunkową pracę, a jednym z ważniejszych jej aspektów był odcinek ukraiński. Ważnym elementem współpracy polsko-ukraińskiej inicjowanym przez Instytut Wschodni było publikowanie

«Biuletynu Polsko-Ukraińskiego». Redaktorem pisma został jeden z czołowych polskich prometejczyków Włodzimierz Bączkowski. Periodyk w latach 1932–1938 pełnił funkcję platformy porozumienia i wymiany poglądów między tymi polskimi i ukraińskimi środowiskami, które widziały możliwość nawiązania współpracy obu narodów.

Na łamach «Biuletynu» przyczyn upadku Rzeczypospolitej dopatrywano się min. w niemożności rozwiązania kwestii religijnych, narodowościowych i «fatalnej polityce kresowej». Periodyk podnosił, że podobnie mają się sprawy i w II RP. W związku z powyższym «Biuletyn» postulował powrót do tradycji polityki jagiellońskiej słynącej z niespotykanej nigdzie indziej w Europie tolerancji. Miało to zapewnić względny spokój i dostatek na Wschodzie dzięki czemu powinien stać się on źródłem wyrównywania szans w konfrontacji z Zachodem. Ponadto należało prowadzić w/w politykę w związku ze zbliżającym się nieuchronnie konfliktem z Rosją sowiecką, w którym Polska miała być liderem dla «narodów zniewolonych, na nieogarnionych przestrzeniach Eurazji», co w końcowym efekcie powinno doprowadzić do rozpadu ZSRS. W rzeczy samej «Biuletyn» tylko w niepodległej Ukrainie widział zaporę dla zaborczego imperializmu sowieckiego w związku z czym sojusz polsko-ukraiński na łamach «Biuletynu» uznawano za sprawę zasadniczej wagi.

УДК 94(438) «1919»(043.2)

Maciej Hubka,

*доктор, спеціаліст із питань освіти й популяризації,
Державний архів у Пйотркові-Трибунальському
(Пйотркув-Трибунальський, Польща).*

1919 – MIĘDZY OSTATNIM ROKIEM NIEWOLI, A PIERWSZYM ROKIEM WOLNOŚCI. PROBLEMY ODBUDOWY NIEPODLEGŁEJ PAŃSTWOWOŚCI POLSKIEJ Z PERSPEKTYWY REGIONU PIOTRKOWSKIEGO

Materiał pt. «1919 – między ostatnim rokiem niewoli, a pierwszym rokiem wolności. Problemy odbudowy niepodległej państwowości polskiej z perspektywy regionu piotrkowskiego», ma na celu prezentację węzłowych problemów odbudowy państwowości polskiej po 123 latach niewoli narodowej – widzianych z perspektywy społeczności szeroko pojętego «regionu piotrkowskiego». Wielkie wydarzenia i procesy historyczne miały však swe umocowanie i konsekwencje właśnie w regionach. Stąd też

analiza zagadnień z zakresu kształtowania się administracji, organizacji sił zbrojnych, bezpieczeństwa wewnętrznego oraz kwestii gospodarczych i społecznych – przedstawiona w kontekście Piotrkowa Trybunalskiego i okolic – będzie miarodajnym i nieszablonowym punktem odniesienia i ilustracją dla sytuacji ogólnokrajowej. Piotrków Trybunalski – u schyłku XIX w. stolica jednej z najbogatszych guberni władztwa rosyjskiego, a w okresie I wojny światowej (1914–1918) jeden z najważniejszych ośrodków tworzenia Legionów Polskich – w 1919 r. mimo doznanej degradacji nadal odgrywał ważną rolę na napie centralnej Polski. Region piotrkowski w okresie walk o niepodległość i granice (1918–1921) nie doznał zniszczeń wojennych i nie był okupowany przez obce wojska. Z tego powodu jego mieszkańcy brali czynny udział we wszelkich procesach kształtowania się odrodzonego państwa polskiego.

УДК 94:614.253.2(=411.16:438) «18»(043.2)=162.1

Dariusz Złotkowski,

*доктор табілітований, професор,
Природничо-гуманітарний університет в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

WBREW «CHOLERA MORBUS» – PODWÓJNY TESTAMENT DRA ADOLFA STERNA (1831 I 1861) DUCHOWYM I MATERIALNYM PODSUMOWANIEM ŻYCIA

XIX stulecie zwane powszechnie «wiekiem żelaza i pary» przyniosło, głównie mieszkańcom Europy, wyraźny postęp w wielu dziedzinach życia. Upowszechniały się owoce wiedzy technicznej, z rozwojem kolei na pierwszym miejscu. Znikały ostatnie białe plamy na mapach świata, nastąpił znaczący rozwój wiedzy medycznej. Nie wszystkie «zmory poprzednich epok» zdołano ostatecznie i definitywnie pozegnać. Wśród nich m.in. ziemie polskie nawiedzała «cholera morbus».

Na pierwszej linii walki stanęli lekarze. Na przestrzeni XIX wieku wielu z nich to Żydzi. Dobrym przykładem takiej postawy był częstochowski doktor Adolf Stern. Pomimo świadomości zagrożenia, które towarzyszyło mu w trakcie tej epidemii, a wraziło się zdaniem: «całą Europę bojaźnią napędzająca cholera morbus, która podług świadectwa wszystkich lekarzy bardzo jest zaraźliwą, ja zaś jako lekarz praktyczny, w każdym czasie i

godzinie podobnych chorych odwiedzać muszę i zarazić się mogę». Obawa przed śmiercią sprawiła, że dr Adolf Stern spisał akt swej ostatniej woli (po raz pierwszy w 1831 roku). Ten ciekawy społecznie i socjologicznie dokument, określił jego miejsce na ziemi, w społeczności Częstochowy. Śmierć jednak wtedy nie nadeszła. Doktor przeżył kolejne trzydzieści lat. W 1861 sporządził drugi swój testament. Czytelnik ma tu rzadką możliwość porównania pozycji materialnej i towarzyskiej człowieka aktywnego zawodowo (doktora) na przestrzeni tych kilku dziesięcioleci.

Specyficzny obraz życia żydowskiego doktora, w małym miasteczku Częstochowie (kapitalistyczny rozwój wielkiego przemysłu nastąpił dopiero od 1882 roku), jawi się jako rzeczywistość barwna, wieloaspektowa. Znajdujemy w nim obraz bliższej i dalszej rodziny autora, poznajemy jego stosunek do religii mojżeszowej i wreszcie opis znaczącej pozycji materialnej. Być może ta ostatnia sprawiła, że dr A. Stern jako człowiek odpowiedzialny napisał: «Człowiek rodzi się, aby umarł, a śmierć prowadzi go do lepszego, wiecznego życia. Że zaś nikt nie wie o zakresie życia swego i o końcu dni swoich, przeto obowiązkiem jest każdego, dom swój wcześniej urządzić i majątkiem swym rozdysponować, aby go śmierć nie zaskoczyła».

УДК 94:355](477+438)(043.2)

Marek Żyła,

*доктор, Академія військового мистецтва
в Варшаві (Варшава, Польща)*

POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓLPRACA WOJSKOWA

We współczesnych stosunkach międzynarodowych obok międzynarodowej współpracy politycznej, ekonomicznej, kulturalnej czy ekologicznej coraz częściej podejmowana jest także współpraca wojskowa. Zaproszenie do «wspólnego żołnierskiego stołu» zbliża armie, dając zarazem możliwość wzajemnego poznania. Współpraca wojskowa umożliwia porównanie strukturalnego układu sił zbrojnych, procesu szkolenia, wyposażenia wojskowego oraz stwarza przesłanki do wymiany doświadczeń szkoleniowych. Jest też okazją do zapoznania się z najnowszymi trendami rozwojowymi techniki bojowej. Kontakty wojskowe służą realizacji tych celów. Dzięki nim znacznie spada ryzyko wybuchu otwartych konfliktów zbrojnych, co

przyczynia się do umocnienia bezpieczeństwa międzynarodowego. Należy pamiętać, że społeczność międzynarodowa nie jest politycznym i moralnym monolitem. W związku z tym międzynarodowa współpraca wojskowa nie jest jedyną gwarancją bezpieczeństwa ogólnoświatowego. Stanowi jednak bardzo ważny jego element, ponieważ «dojrzałe» państwa dostrzegają w tej formie współpracy zarówno interesy własne, jak i interesy swoich partnerów.

Historia i tradycje polsko-ukraińskich kontaktów wojskowych są równie bogate jak relacje między oboma narodami. Intensywna współpraca wojskowa swoimi początkami sięga połowy XVI wieku. Jej podstawą było dążenie do militarnego zagospodarowania Kozaków, będących paramilitarną formą samoorganizacji miejscowego społeczeństwa. Kozacy rejestrowi stanowili dobrze przygotowaną i bitną formację wojskową o stosunkowo niskich kosztach utrzymania. W związku z tym chętnie sięgano po nich w czasie kolejnych wojen. Sami Kozacy, których znaczna część utrzymywała się ze zdobyczy wojennej, chętnie brali udział w wojnach toczonych przez Rzeczpospolitą. Kolejny rozdział polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej rozpoczął się tuż po zakończeniu I wojny światowej. Polskie władze państwowe, analizując sytuację polityczno-militarną, od samego początku dostrzegały znaczenie Ukrainy dla przyszłego układu sił w Europie oraz jej wpływ na bezpieczeństwo Polski na wschodzie. Miało to szczególne znaczenie w kontekście rosnącego zagrożenia ze strony bolszewickiej Rosji. Podobne podejście prezentował przywódca Ukraińskiej Republiki Ludowej ataman Symon Petlura. Potrzeba wspólnego działania w obliczu narastającego zagrożenia, skłoniły obie strony do zintensyfikowania negocjacji i podpisania umowy polityczno-wojskowej. Ostatnim akordem tego współdziałania była pomoc logistyczna i materiałowa udzielona Ukraińcom i ich nowym sojusznikom (jednostki rosyjskie) po wejściu w życie polsko-bolszewickiego zawieszenia broni. Za początek kontaktów wojskowych z niepodległą Ukrainą (po 1991 r.) należy uznać ustalenia poczynione 14 stycznia 1992 r. w trakcie wizyty w Polsce ministra obrony Ukrainy gen. płk. Konstantina Morozowa. Pod względem formalnym prawną podstawą współpracy stało się podpisane 3 lutego 1993 r. w Kijowie *Porozumienie między Ministrem Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministrem Obrony Ukrainy o współpracy w dziedzinie wojskowej*.

MYŚL STRATEGICZNA W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA NIEPODLEGŁEJ UKRAINY

Każde państwo ma prawo do definiowania swojego zbioru narodowych interesów i ich priorytetów, rzeczywistych i potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego, zgodnie z którymi na poziomie legislacyjnym określa listę tych komponentów. Problem bezpieczeństwa Ukrainy obejmuje nie tylko tradycyjne wojskowe, ale także czynniki ekonomiczne i polityczne. Przy tym nakładają się kwestie identyfikacji historyczno-narodowe oraz problemy demokratyzacji i stabilności wewnętrznej. Klamrą spinającą bezpieczeństwo każdego państwa są międzypaństwowe relacje. Tak też jest w przypadku Ukrainy. Państwa, które po uzyskaniu niepodległości musiało wskazać swoje miejsce w świecie, określić swoją myśl strategiczną, a co za tym idzie wskazać główne kierunki polityki zagranicznej.

Proces powstawania niepodległego państwa ukraińskiego niósł ze sobą problemy związane z zapewnieniem mu bezpieczeństwa. Było oczywiste, że zrównoważony rozwój Ukrainy jako suwerennego i demokratycznego państwa zależy od realizacji narodowych kierunków polityki wewnętrznej i zewnętrznej. Polityki odnoszącej się do stworzenia systemu, który pozwalałby zapewnić ochronę żywotnych interesów państwa. System, który stworzyłby podstawy bezpieczeństwa społeczeństwa, jego materialnych i duchowych wartości oraz praw i wolności jednostki w układzie wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń. Zapewniałby integralność terytorialną i nienaruszalność granic.

Żadne państwo nie jest w stanie samodzielnie przeciwstawić się całokształtowi problemów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego. Rozwiązywanie problemów z jego budowaniem zaczyna się od razu po uzyskaniu niepodległości. Wykorzystując środki bezpieczeństwa narodowego, kreując ostateczną myśl strategiczną państwa. Wymusza to identyfikację priorytetowych interesów narodowych i celów, które należy wyjaśnić w procesie opracowywania polityki bezpieczeństwa narodowego. Tworzeniu ukraińskiej myśli strategicznej związane było z założeniem różnych wariantów, dróg i sposobów realizacji celów.

Celem artykułu jest przedstawienie myśli strategicznej w polityce bezpieczeństwa niepodległej Ukrainy. Opracowanie stanowi próbę przybliżenia kwestii o charakterze ideowo-politycznym początku XX wieku oraz przedstawienie procesu tworzenia skutecznego systemu bezpieczeństwa narodowego po 1991 r.

Тетяна Клименко,
*кандидат історичних наук, доцент,
Директор Державного архіву
Черкаської області (Черкаси, Україна)*

ВИДАТНІ ДИПЛОМАТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ – УРОДЖЕНЦІ ЧЕРКАЩИНИ

З-поміж різноманітних регіонів української землі, які різняться традиціями, культурою, побутом, економічним розвитком і природними багатствами особливе місце займає Черкаський край із своїм славним минулим.

Для дослідників, яких цікавить історія Черкащини, вкрай важливо мати інформацію не тільки про документи з її історії, але й видатних особистостей, які зробили значний внесок в його розвиток. Серед багатьох помітних постатей нашого регіону чільне місце займають перші дипломати Української Народної Республіки – уродженці цього славетного краю.

Характерною рисою кадрової політики в цій сфері було те, що основний акцент робився на професійній підготовці, фаховому рівні, принциповості та патріотизмі працівників зовнішньополітичного відомства Української Держави. Завдячуючи цьому Європа і світ більше стали знати про Україну як незалежну, самостійну державу.

Перший український уряд висунув на відповідальні посади дипломатичної служби талановитих діячів, які проявили високі морально-політичні якості, швидко ставали вправними фахівцями й прислужилися українській справі. Серед них були і уродженці Черкащини А. І. Яковлев, С. П. Шелухін, П. І. Мшанецький, Ф. П. Матушевський, А. М. Лівіцький, Ф. П. Швець, які справили на досвідчених закордонних дипломатів чимале враження. Серед важливих візитів українських дипломатів-черкашан було делегування у Паризький мирній конференції, участь у мирних переговорах у Бресті, переговорах з Польщею, нарадах у Карлсбаді у 1919 р., Відні у 1920 р., місії до Ліги Націй, участі у складі делегації підписання Брестських угод між Україною та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, що засвідчило міжнародне визнання України, як незалежної держави, проголошення вигідного для неї миру без анексій і контрибуцій та забезпечило вихід УНР із світової війни, встановлення дипломатичних і торговельних відносин з європейськими державами.

В другій половині 1919 року, з метою зближення з Польщею, було створено українську дипломатичну місію в Речі Посполитій Польський, яка за своїм складом нараховувала 38 працівників і була однією з найчисельніших українських закордонних дипломатичних представництв. Головою місії було призначено А. М. Лівницького, а його політичним радником П. І. Мшанецького.

Талановитим дипломатом, політологом, культурологом, економістом, Федором Матушевським був підготовлений перший «Меморандум», поданий урядові Греції і послам інших держав, акредитованих в Афінах.

Видатний вчений, громадсько-політичний і державний діяч, історик права, юрист, професор, дипломат, голова уряду УНР у екзилі Андрій Іванович Яковлев був призначений головою українського представництва дипломатична місії у Бельгії та Голландії, які мали досить сильні позиції у європейській політиці.

Завдяки діям української дипломатії в країнах Західної Європи, громадськість цих країн, чимало політиків усвідомлювали, що українська державність є надзвичайно важливим фактором у збереженні політичної рівноваги у цьому регіоні і в цілій Європі.

УДК 94(477) «1918/1919»

Юрій Котляр,
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

ХЕРСОНСЬКА ДИВІЗІЯ УНР (грудень 1918 – лютий 1919 р.)

Формування збройних сил Директорії УНР, комплектування особовим складом, створення органів управління та постачання відбувалося в умовах внутрішньополітичного протистояння та протиборства із зовнішніми військовими силами. Антиукраїнська політика сусідніх держав спричинила зовнішньополітичну ізоляцію УНР, позбавила можливостей допомоги у формуванні війська. Директорія УНР визнавала необхідність збройних сил для захисту самостійності УНР. Однак, серед її лідерів та впливових політичних партій пропонувалися різні під-

ходи до створення республіканської армії. Впродовж грудня 1918 – січня 1919 рр. військо УНР формувалося на основі військових частин Гетьманату, що перейшли на бік Директорії, а також учасників проти-гетьманського повстання та завдяки мобілізаційним заходам. Основу збройних сил Директорії УНР становили повстанські загони, серед керівників яких слід виділити отамана Н. Григор'єва.

У листопаді 1918 р. Н. Григор'єв, об'єднавши під своїм командуван-ням біля 117-ти невеликих повстанських загонів без особливих усклад-нень відбив у гетьманських військ Олександрію і повідомив Головно-го отамана військ УНР С. Петлюру про визнання Директорії УНР і підпорядкування їй своїх загонів. Незабаром загони отамана отримали назву Херсонської дивізії та увійшли до складу Південно-Східної гру-пи військ армії УНР. Вказана група була головною частиною Півден-ного фронту, що почав формуватися як протидія військам Антанти та білогвардійців, які закріпились на Чорноморському узбережжі Украї-ни. Приблизно в цей час Херсонська дивізія складалась з чотирьох піхотних і одного кінного полків та двох батарей польових гармат. Загальна кількість повстанців Н. Григор'єва наближалася до 6 тис. осіб.

Херсонська дивізія як структурна частина збройних сил Директорії УНР проіснувала недовго – з грудня 1918 р. по лютий 1919 р. Її діяль-ність пов'язана з військовими та політичними амбіціями отамана Н. Григор'єва, який у вказаний хронологічний період змінив свій век-тор з українського на більшовицький. Незважаючи на це, слід відзна-чити бійців Херсонської дивізії і їх ключову роль у встановленні влади Директорії УНР в Миколаєві та Херсоні.

УДК 94:338.43.02(47+57:477)(043.2)

Валентин Лазуренко,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри історії та права,

проректор з гуманітарно-виховних питань

Черкаського державного технологічного університету

(Черкаси, Україна)

ФЕРМЕРСТВО ДОКОЛГОСПНОГО ПЕРІОДУ У ЛЕЩАТАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

Дослідження аграрної історії ХХ ст. не може бути повним без якіс-но нового, в умовах існування самостійної незалежної української держави, висвітлення тієї важливої соціально-економічної ролі, яку

відіграло в житті доколгоспного села українське фермерство. За роки панування в суспільстві більшовицької ідеології сутність даного питання була серйозно деформована ідеологічно заангажованими чинниками, які заважали, і все ще заважають, правдивому і реалістичному розкриттю тієї важливої ролі, яку відігравали у функціонуванні аграрного сектора економіки України фермерство.

Багатоплановість і суперечливість соціально-економічного розвитку українського села в 1921–1929 рр. вже тривалий час привертає до себе увагу як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Проте і на сьогодні ця проблема далеко не вичерпана. Актуальність всебічного дослідження усіх аспектів, пов'язаних із реалізацією засад непу в аграрному секторі економіки, визначається, насамперед, тим, що в українському селі розгорталися масштабні процеси, які не лише лягли в основу багатьох наступних історичних подій, але й потенційно могли дати їм зовсім інший напрям. Виходячи з цього, вкрай важливого значення набуло сьогодні їх поглиблене, об'єктивне вивчення та неупереджений аналіз тих явищ і процесів в житті українського села, які яскраво заявивши про себе, залишилися, однак, нереалізованими.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує комплекс питань пов'язаних із діяльністю українського фермерства доби непу. Впродовж тривалого часу ця суспільно важлива проблема, в силу суто політичних причин, навіть термінологічно залишалася поза увагою дослідників і громадськості, а реальна постать підприємливого українського селянина-фермера 1920-х рр. подекуди ще й досі перебуває в тіні витвореного сталінським агітпропом лиховісного «куркульства». Хоча вже тоді, для означення економічно міцних селянських господарств товарного типу, терміни «фермер» і «фермерство» усталено вживалися не лише науковцями, але й представниками державного апарату, причому не лише «правих», але й «ультралівих» поглядів. Так, навіть Л. Троцький, виступаючи, до речі, саме в Запоріжжі, у вересні 1925 р. заявив: «Слово «куркуль» пов'язане з відносинами ще напівкріпосницького ладу, із засиллям поміщика, справника. У нас же зараз утворюється на селі власник-фермер нового типу. Звичайно, ми можемо по старій пам'яті називати його куркулем, але набагато правильніше назвати його фермером».

З іншого боку, про молоде українське фермерство, про його проблеми і перспективи, неодноразово вів мову відомий економіст-аграрник, не лише відомий діяч кооперативного руху, а в радянський час і заступник наркома землеробства УСРР В. Качинський. Як громадський і державний діяч, він, на відміну від Л. Троцького, мав репутацію людини усталено «правих» поглядів, що і визначило в недале-

кому майбутньому його сумну долю однієї із перших жертв сталінського терору щодо української наукової еліти.

Актуальність вивчення характеру і особливостей становлення та подальшої еволюції фермерського типу господарювання в Україні зумовлена тим, що молоде українське фермерство, опираючись на працелюбність, енергію та відносну свободу підприємницької ініціативи селянства, стало основним чинником швидкого економічного відродження у добу непу. Практика показала, що селяни-фермери, наполегливо працюючи над розбудовою своїх господарств, долаючи як об'єктивні труднощі, викликані повсюдною розрухою, голодними неврожайними роками, так і все нові і нові суб'єктивні перешкоди, які постійно продукувало найвище партійне керівництво, вже на середину 1920-х рр. не тільки очолили відновлення селянством продуктивних сил аграрного сектору економіки України, а й створили цілком надійний фундамент для його подальшого розвитку.

Однак, зміцнення господарських позицій та посилення громадського впливу економічно незалежних від держави селян-фермерів суперечило ідеологічним установкам більшовиків, що й стало одним із головних спонукальних мотивів відмови радянської верхівки від нової економічної політики і згортання процесів утвердження фермерського укладу господарювання на селі.

УДК 94:355.093.4-055.2](477)(043.2)=162.1

Лариса Левченко,
*доктор історичних наук,
директор державного архіву Миколаївської області,
професор б.в.з. кафедри історії
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

ЛІДІЯ ХРИСАНФІВНА ПОКРОВСЬКА – ДРУЖИНА ПЕРШОГО АДМІРАЛА УКРАЇНИ

Історики, досліджуючи біографію якогось видатного діяча, мало вдаються в те, хто стояв за ним, якщо це не соратники по політичній боротьбі. За першим адміралом України була його дружина, навряд чи він би вижив у бурхливому морі революції, якби не кохання Лідії Хрисанфівни. Вона подарувала 52-річному служачі його єдину дитину – дочку Любов, сприяла його зростанню як флотського командира за часів

Російської імперії, була поряд із чоловіком під час його боротьби за Український Державний Флот, рятувала сім'ю на еміграції.

Лідія Хрисанфівна (уроджена Мосолова, дочка дійсного статського радника Хрисанфа Миколайовича Мосолова (1827–1882 рр.) та Олександри Вікторівни (?-1867 р.) народилася в 1877 (1878) р. у Казані (Росія) – померла 6 лютого 1966 р. у Ріо-де-Жанейро (Бразилія). На звернення до церкви з метою уточнення хто саме помер і був записаний у російській православній церкві в Ріо-де-Жанейро, Лідія чи Любов, відповіді не надійшло. Особисте життя Лідії Покровської було винятковим: після розлучення з першим чоловіком, Плевинським, 23 липня 1906 р. в Єсентуках вона вдруге вийшла заміж за відомого військового лікаря, лютеранина, А. А. Зорта. Із цим подружжям А. Г. Покровський познайомився 1907 р. у Ревелі. 2 вересня 1908 р. шлюб Зортів було скасовано протокольним рішенням Ризького єпархіального начальства (затверджене Синодом 30 вересня 1908 р.) *«по причине нарушения Августом Зортом святости брака прелюбо-деянием»*. Лідії Зорт дозволялося втретє укласти шлюб, а А. А. Зорту заборонялося одружуватися із православною протягом трьох років. Це абсолютно дивна подія як для Російської імперії, де розлучення було практично неможливим.

Чинник кохання не можна ігнорувати, досліджуючи біографію А. Г. Покровського, оскільки з моменту зустрічі з Лідією, він визначатиме все його подальше життя та вчинки. Л. Х. Покровська постійно листувалася з адміралом І. К. Григоровичем і принагідно дякувала за чергове призначення чоловіка. «Зная, что такое ответственное назначение не могло состояться без Вашего желания и согласия, я позволю себе горячо поблагодарить Вас за доверие, оказанное Вами мужу», – писала Л. Х. Покровська 18 березня 1916 р., на другий день після призначення А. Г. Покровського начальником Штабу Командувача Чорноморського флоту. Вона всюди слідувала за своїм чоловіком. 6 січня 1914 р. вона народила дочку в лікарні в Санкт-Петербурзі, а вже 19 січня цього ж року вона писала І. К. Григоровичу з Севастополя й питала у нього поради щодо боротьби з місцевою владою, не прихильною допускати її в павільйон, де мала відбутися зустріч імператора Миколи II.

Л. Х. Покровська була надзвичайно енергійною й працьовитою жінкою. У Миколаєві вона займалася благодійною діяльністю. Л. Х. Покровська досягла на цьому поприщі доволі значних результатів, принаймні так уважав її чоловік. У своєму інтерв'ю в 1917 р. він повідомив, що через руки Лідії Хрисанфівни усього за кілька місяців пройшло до 120 тисяч рублів пожертвуваних благодійниками коштів, більша частина яких була спрямована на влаштування безкоштовних їдалень для міської бідноти, 18 тисяч рублів покладено до Державного банку, а 10 тисяч – направлено у розпорядження Штабу флоту. Вона

дійсно поринула в благодійництво й намагалася тримати цю справу під своїм контролем. 23 жовтня 1916 р. Л. Х. Покровська влаштувала в місті концерт із метою збирання коштів для дитячих ясел для дітей вояків при Будинку Працелюбства. Цей захід А. Г. Покровський відвідав разом зі своїм молодшим колегою С. С. Фабрицьким, який згодом теж перейшов на бік Центральної Ради, а потім Гетьманату. 7 лютого 1917 р. Л. Х. Покровська організувала в театрі Я. Я. Шеффера виставу, кошти від якої надійшли до Дамського комітету для благодійної роботи. 7 січня 1917 р. через видання «Трудовая газета» вона звітувала перед громадськістю про діяльність Дамського комітету при місцевому відділенні Російського товариства Червоного Хреста. Так, за листопад 1916 р. було зібрано 1621 рубль, а також білизну та інші предмети першої необхідності для військових. До лазарету Червоного Хреста та різних військових частин відправлено білизни на суму 4127 рублів, у тому числі в 254-й Миколаївський піхотний полк – на суму 1760 рублів. 1 березня 1917 р. Л. Х. Покровська прозвітувала про надходження до комітету 10 430 рублів, які спрямовувалися на облаштування безкоштовних їдалень. Планувалося відкрити їдальні 5 квітня 1917 р. 2 березня 1917 р. вона опікувалася відправкою подарунків на фронт до свята Пасхи, з метою чого влаштувала концерт у палаці градоначальника й запросила усіх бажаючих жертвувати кошти, речі і продукти та приходити пакувати посилки. 21 квітня 1917 р. у палаці градоначальника Л. Х. Покровська збрала членів комітету для вирішення питання про подальший збір коштів для підтримання їдалень і організації поминальних і заздравних обідів, тепер її організація мала назву Комітет дешевої їдальні. Уже наступного дня вона звітувала через видання «Трудовая газета» про надходження коштів від благодійників і передавання їх до їдальні. 2 червня 1917 р. Об'єднаний гурток дам армії та флоту, засідання якого відбулося в приміщенні Ради робітничих і військових депутатів (есерівський склад), повідомляв про зібрані кошти «на снаряди» й дякував Л. Х. Покровській і її товаришкам за їхні власні внески. У червні 1917 р. у Миколаєві організувався Союз жінок, з яким також якийсь час співробітничала Лідія Покровська. Якось захворівши, Л. Х. Покровська писала адміралу І. К. Григоровичу, що справ багато, але робляться вони без неї не так, як бажалося.

1917 року Миколаївський градоначальник і командир Миколаївського військового порту віце-адмірал А. Г. Покровський перейшов на службу в український флот: намагався його рятувати за Центральної Ради й Гетьманату, боровся проти австро-німецького командування, яке захоплювало один український корабель за іншим, нарешті за П. Скоропадського він став першим повним адміралом Української Держави й Міністром морських справ в уряді С. М. Гербеля, після пе-

реходу влади до Директорії у січні 1919 р. знову вступив у командування Чорноморським флотом в Одесі. У квітні 1919 р. його заарештували в Одесі більшовики й привезли до Миколаївської каторжної в'язниці. Коли його попередника на посаді Миколаївського градоначальника адмірала О. І. Мязговського розстріляли більшовики, Покровський утік, а в грудні 1919 р. вирушив за дружиною на еміграцію (Л. Х. Покровська з дочкою виїхала в жовтні 1919 р. до Варни).

У віці 60 років, а згодом і старшому, А. Г. Покровському не просто було знайти роботу в чужих країнах, щоб забезпечувати свою дружину й маленьку дочку. Коли родина мешкала у Відні, він узагалі був безробітним. Тож Л. Х. Покровська, молодша од чоловіка на 16 років, узяла на себе тягар забезпечення сім'ї. Вона стала кондитером: пекала торти, тістечка, піріжки, й продавала свої вироби. У черговому листі до І. К. Григоровича, який залишився в РСФРР, вона пропонувала свою допомогу й писала: «Мы живем недалеко от Шенбруннского парка и очень далеко от центра, имеем 2 мебельные комнаты и кухню, Андрей Георгиевич убирает их и топит печь, а я готовлю и отвожу заказы, живем очень скромно, удовольствиями не пользуемся, но у кухарки всегда муж сыт, так и мне удалось с Божьей помощью прокормить всю семью. Но теперь началось трудное время, крона все падает, а дороговизна растет... заработок же мой должен сильно сократиться, так как большинство моих клиентов разъезжаются, но я теперь займусь варкой варенья, которое тоже покупается охотнее всего англичанами».

УДК 94:[32-051(438:477)(043.2)

Ireneusz Piotr Maj,

*доктор, кафедра Історії польської політичної думки
Інституту політичних наук і міжнародних відносин
Ягеллонського університету
(Краків, Польща)*

WIZJA NIEPODLEGŁEJ UKRAINY W MYŚLI POLITYCZNEJ POLSKICH DZIAŁACZY PROMETEJSKICH

W realiach politycznych II Rzeczypospolitej, koncepcja prometejska zakładała współpracę polityczną z mniejszościami narodowymi i etnicznymi dawnej Rosji, skierowaną przeciwko polityce imperialnej ZSRR. Myśl prometejska – propagująca ideę podziału imperium rosyjskiego w oparciu o «porozumienie narodów uciśnionych Europy Wschodniej i Azji» – pojawia się w tekstach wielu autorów, szczególnie tych, którzy bezpośrednio

związani byli z ruchem prometejskim. Polscy działacze prometejscy, w idei prometejskiej upatrywali narzędzia w egzekwowaniu prawa do samostanowienia narodów. Prometeizm stanowił kluczowy element mesjanistycznej myśli obozu władzy. Miał gwarantować wzmocnienie pozycji międzynarodowej, rozbięcie sojuszu sowiecko-niemieckiego i odcięcie Niemiec od radzieckich złóż surowców. Narody zniewolone przez ZSRR, realizując ideę «frontu prometejskiego», stanowić miały «siłę działającą w terenie, mogącą zmienić oblicze Europy Wschodniej».

Ukształtowana w duchu prometeizmu działalność ideotwórcza opierała się na przeświadczeniu, że «głównym kluczem do rozwiązania zagadnienia, zasadniczym elementem całego frontu, mogącym przekształcić układ sił jest Ukraina. Jej suwerenność warunkuje poza tym w dużej mierze możliwości niepodległościowe dla Kaukazu, zasilającego organizm ZSRR swoimi bogactwami».

Prometeiści byli przekonani, że zbudowana na przesłankach dyferencjacji Sowietów na państwa narodowe, wizja suwerennej Ukrainy, zostanie zmaterializowana w nowy podmiot międzynarodowego systemu bezpieczeństwa, który «przejmie na siebie połowę ciężaru imperializmu rosyjskiego». Obrona polskiego i ukraińskiego stanu posiadania była możliwa dzięki obopólnemu porozumieniu politycznemu i współpracy gospodarczej, opartej na obszarze czarnomorsko-bałtyckim. W tym aspekcie, nawiązując do wspólnoty interesów politycznych podkreślano znaczenie «względnej identyczności położenia geopolitycznego obu narodów i niekolidowania istotnych interesów państwowych polskich i ukraińskich».

W niepodległości Ukrainy upatrywano «rację stanu i obowiązek państwa polskiego». Jednakże – co podkreślano – istotniejszym niż wywalczenie niepodległości problemem była zdolność utrwalenia suwerenności.

УДК 94:341.18(4) «19»(043.2)=162.1

Joanna Maj,

*доктор, Інститут історії Лодзького університету
(Лодзь, Польща)*

PRZYWÓDCY INDYJSKIEGO KONGRESU NARODOWEGO WOBEĆ PRZEMIAN POLITYCZNYCH W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ NA POCZĄTKU XX WIEKU

Zakończenie I wojny światowej stanowiło przełom w historii indyjskiego ruchu niepodległościowego. Przywódca indyjskiego ruchu narodowego Mahatma Gandhi, przekonując Indyjski Kongres Narodowy do swoich idei, w tym konieczności walki o niezależność, doprowadził do

przekształcenia tej organizacji w ruch ogólnonarodowy, oparty na szerokiej platformie społeczno-politycznej. Gandhi odrzucając zasadę stosowania przemocy na rzecz dialogu w stosunkach międzynarodowych, określił ogólnoświatowy konflikt mianem «wojny o strefy wpływów i dominacji rasowej». Definiując źródła konfliktów zbrojnych i kolonizacji, był zagorzałym przeciwnikiem kapitalizmu i imperializmu, opowiadając się jednocześnie za zasadą samostanowienia narodów. Żywo zainteresowanymi zmianami politycznymi, jakie zaszły na terenie Europy Środkowo-Wschodniej i Rosji, działacze Indyjskiego Kongresu Narodowego przyjęli z wielkim entuzjazmem powstanie tam nowych organizmów państwowych, w tym niepodległej Ukrainy.

УДК 930.253(091)(477)(043.2)

Tomasz Matuszak,
*доктор, історик-архівіст,
директор Державного архіву
у Пйотркові-Трибунальському
(Пйотркув-Трибунальський, Польща)*

**O TRUDNYCH POCZĄTKACH PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
ARCHIWALNEJ W 100. ROCZNICĘ PODPISANIA
DEKRETU O ORGANIZACJI ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH
I OPIECE NAD ARCHIWALIAM**

Okres I wojny światowej przyniósł Polakom nadzieję na odzyskanie tak upragnionej a utraconej ostatecznie w 1795 roku wolności. Ponad wiekowy okres niewoli i kolejne krwawo tłumione zrywy niepodległościowe spowodowały olbrzymie straty nie tylko osobowe, ale i w spuściźnie kulturalnej narodu. Z chwilą kiedy nadarzyła się realna możliwość zrealizowania dążeń niepodległościowych, środowiska polityczne niezależnie od orientacji, podjęły się działań zmierzających do ziszczenia marzeń kolejnych pokoleń Polaków. Dążenia te były realizowane równoległe na kilku płaszczyznach. Najbardziej charakterystyczną, a będącą konsekwencją działań militarnych na wszystkich frontach Wielkiej Wojny, był udział w walkach żołnierzy Polaków. Służyli oni w różnych formacjach, po dwóch stronach frontu, ale łączyła ich niezależnie od koloru munduru jedna myśl – wolna Polska.

Niezależnie od formacji zbrojnych różnej proveniencji biorących bezpośredni udział w walkach, również i środowiska inteligentkie podejmowały różne działania w dziele odbudowy niepodległego państwa polskiego. Warto zaznaczyć, że wielu wybitnych profesorów uniwersytetów,

jak też i przedstawiciele środowisk obywatelskich skupionych w różnych organizacjach i stowarzyszeniach, zdawało sobie sprawę że o sile państwa świadczy sprawny korpus urzędniczy, wydolna administracja oraz świadectwa pamięci narodowej. Tymi ostatnimi były m.in. archiwalia. Już w 1915 roku podejmowano działania zmierzające do zabezpieczania bezcennych materiałów archiwalnych znajdujących się do tej pory w rękach okupantów – Niemiec i Austro-Węgier. Kolejne działania podejmowane jeszcze przed formalnym odzyskaniem niepodległości przez Polskę doprowadziły do powołania do życia pierwszych instytucji zajmujących się w profesjonalny sposób zabezpieczaniem archiwaliów. Konsekwencją tych działań był podpisany przez Naczelnika Państwa w dniu 7 lutego 1919 roku Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami. Dokument ten regulował podjęte uprzednio trudne działania w zakresie tworzenia i organizacji pierwszych archiwów państwowych oraz gromadzenia materiałów archiwalnych stanowiących ich przyszły zasób. Przed archiwami postawiono wiele trudnych zadań, w tym m.in. rewindykację materiałów archiwalnych z rąk dotychczasowych zaborców. Zadania te, podjęte u progu niepodległości realizowane są po dzień dzisiejszy przez sieć archiwów państwowych.

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Наталія Мелінчук,
Державна прикордонна служба України
(Миколаїв, Україна)

ІСТОРІЯ ІСПАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ (XVI–XXI століття)

Видатний науковець-іспаніст Григорьев В. П. у праці «История испанского языка» наголошує на тому, що: *«Испанский язык является государственным и литературным языком Испании, всех стран Южной и Центральной Америки (кроме Бразилии, Гаити, Гайаны, Суринама, Малых Антильских островов) и Мексики. На Балканах встречается староиспанский язык, на котором говорят сефарды – потомки евреев, изгнанных из Испании в 1492 г. Всего на испанском языке говорит свыше 170 млн. человек (по данным 1970 г.)»*.

В испанском языке существует две основные группы диалектов: северная, содержащая леоно-астурийский и арагонские диалекты, и южная, включающая андалусийский, мурсийский диалекты и диалект Эстремадуры.

Іспанський язык не является единственным средством языковой коммуникации в пределах самой Испании. Наряду с ним сосуществуют различные языки и диалекты. Среди них – кастильский, астурийский, леонский, арагонский, наваррский, андалусийский и так называемые «переходные диалекты» – мурсийский и эстремадурский. В плане истории языка выделяется мосарабский диалект. В свою очередь, диалекты могут включать различные говоры. Так, в кастильском различают говоры Бургоса, Алавы, Сор и Риохи».*

На сьогодні (станом на 1 лютого 2019 р.), спеціальність «Іспаністика (естремадурський діалект)» представлено в таких університетах Німеччини, а саме:

1. Університеті м. Кельн (**Universität zu Köln**):

на філософському факультеті (**Philosophische Fakultät**) діє романський семінар (**Romanisches Seminar**), в якому є робоча група «Іспанія – Португалія – Латинська Америка» (**Arbeitskreis «Spanien – Portugal – Lateinamerika»**).

2. Університет м. Росток (**Universität Rostock**):

на філософському факультеті (**Philosophische Fakultät**) є інститут романістики (**Institut für Romanistik**) з відділенням іспаністики (**Abteilung für Spanisch**).

3. Університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін (**Humboldt-Universität zu Berlin**):

на філософському факультеті II (**Philosophische Fakultät II**) є інститут романістики (**Institut für Romanistik**) з відділенням іспаністики (**Abteilung für Spanisch**).

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Наталія Мелінчук,
Державна прикордонна служба України
(Миколаїв, Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

У II пол. XX ст. – поч. XXI ст. у Німеччині виразною стає тенденція до національного єднання нації, котра зумовлена тими соціально-політичними подіями, що відбувались у певний історичний період розвитку країни, зокрема: післявоєнний стан Німеччини, виникнення та існування двох держав – НДР (07.10.1949–02.10.1990 рр.), ФРН (23.05.1949–02.10.1990 рр.) та Об'єднання Німеччини (03.10.1990 р.). Тому показником національної самосвідомості кожної нації є її став-

лення до власної мови та культури. За нашим спостереженням, найпомітніші зміни відбулись в освіті. «Гумбольдівська» модель університетської освіти є класичною моделлю університетської освіти по всьому світові. Наукова зацікавленість проблемою реформування мовної освіти в німецьких університетах (II пол. XX ст. – поч. XXI ст.) цілком обґрунтована, оскільки даний процес у Німеччині динамічно та успішно розвивається.

Недостатня теоретична дослідженість та визначення проблеми реформування мовної освіти в університетах Німеччини потребує аналізу та запровадження німецького досвіду до розвитку мовної освіти в університетах України.

Законодавчі й нормативні документи щодо розвитку університетської (вищої) освіти України та Федеративної Республіки Німеччини є: «Rahmencurriculum für den Studienbegleitenden Deutschunterricht an ukrainischen Hochschulen und Universitäten» (2006) («Рамкова Програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України»), «Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: Lernen, lehren, beurteilen» («Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання») (2003), «Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland» (23.05.1949) (Конституція Федеративної Республіки Німеччини), Конституція України, Закон України «Про освіту» та ін.

Важливість соціального феномену «університет» обумовлює необхідність, перш за все, розуміння понять «університет», «університетська освіта», «університетська педагогічна освіта» та «технічний університет».

Так, на думку вченого *Гончаренко С. У.*: «Університет (нім. Universität, від лат. universitas – сукупність) – багатопрофільний вищий навчальний заклад, де готують висококваліфіковані кадри з широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук. Типова структура університету в Україні передбачає в ньому факультети: історичний, філологічний, філософський, економічний, юридичний, журналістики, фізичний, механіко-математичний, хімічний, біологічний, геологічний, географічний.

Окремої уваги заслуговує точка зору вченого *Глузмана О. В.*, який виділяє поняття не «університетська освіта», а «*університетська педагогічна освіта*». Тлумачення даної дефініції розкривається таким чином: «Університетська педагогічна освіта – це *система* професійно-педагогічної підготовки викладачів різних спеціальностей та профілів для середніх, середньо-спеціальних та вищих навчальних закладів, яка характеризується фундаментальністю, універсальністю, гуманітарним та науково-дослідним спрямуванням.

Спираючись на державотворчі процеси, які відбувались у країні у певний момент її історичного розвитку, нами виділено такі *етапи розвитку університетської освіти Німеччини*:

Етап I. Класична модель університетів Олександра фон Гумбольдта (1386–1871 pp.);

Етап II. Університетська освіта у період консолідації німецької нації під керівництвом Отто фон Бісмарка (21.03.1871–20.03.1890 pp.);

Етап III. Університети Кайзерівської імперії (1871–1918 pp.);

Етап IV. Університети Веймарської республіки (1919–1933 pp.);

Етап V. Період перманентного розвитку університетської освіти періоду націонал-соціалізму (1933–1945 pp.);

Етап VI. Стан університетської освіти у час післявоєнного розподілу Німеччини на зони окупації (1945–1949 pp.);

Етап VII. Університетська освіта Федеративної Республіки Німеччина (23.05.1949–02.10.1990 pp.);

Етап VIII. Університетська освіта Народної Демократичної Республіки (07.10.1949–02.10.1990 pp.);

Етап IX. Виникнення молодих університетів Німеччини у період Об'єднання країни, що обумовлено викликами часу (з 03.10.1990 і до наших днів).

Отже, нами обґрунтовано етапи розвитку університетської освіти Німеччини на основі наукових джерел та виявлено кількість даних навчальних закладів: XIV ст. – 3, XV ст. – 9, XVI ст. – 6, XVII ст. – 5, XVIII ст. – 7, XIX ст. – 11, XX ст. – 40, поч. XXI ст. – 6.

Варто зазначити, що деякі університети мають не одну дату заснування. Це пояснюється тим, що університет перезасновували або реорганізовували, виходячи з тієї ситуації, що складалась з закладом у конкретний історичний період.

УДК 94(438):341.462.1(73)(043.2)

Marek Mikołajczyk,

доктор табілітований, професор

Інституту історії Університету ім. Адама Міцкевича

(Познань, Польща)

POCZĄTKI POLSKIEJ NIEPODLEGŁOŚCI W RELACJI AMBASADORA STANÓW ZJEDNOCZONYCH HUGH S. GIBSONA

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie pierwszych lat niepodległości Polski oczami ambasadora Stanów Zjednoczonych Hugh S. Gibsona, który stał na czele amerykańskiego przedstawicielstwa dyplomatycznego w

randze ministra pełnomocnego w latach 1919–1924. Jego obserwacje pozwalają spojrzeć na główne problemy ówczesnej Polski z perspektywy amerykańskiego dyplomaty, który przyjeżdża do nieznanego mu kraju, stara się go poznać i zrozumieć, spotyka się z różnymi ludźmi. Jest człowiekiem otwartym, towarzyskim, przyjaźnie do Polski i Polaków nastawionym.

W ciągu swojego 5-letniego pobytu w Polsce Gibson miał okazję dobrze poznać polskie realia zarówno polityczne, jak też społeczne, gospodarcze czy narodowościowe. Świadczyć o tym mogą jego informacje i opinie zawarte w raportach kierowanych do Departamentu Stanu USA. Gibson był świadkiem wielu dramatycznych wydarzeń, takich jak np. wojna polsko-bolszewicka czy zamordowanie prezydenta Narutowicza. Przyglądał się kształtowaniu się polskiego systemu politycznego, tworzeniu konstytucji, wyborom w roku 1922. Jednym z jego najważniejszych zadań było zapoznanie się z sytuacją Żydów w Polsce z uwagi na często pojawiające się w prasie amerykańskiej i w środowisku amerykańskich Żydów oskarżenia o pogromach. Wielokrotnie miał okazję rozmawiać z Piłsudskim, którego kreśli ciekawy portret psychologiczny.

W roku 2018 nakładem wydawnictwa Znak ukazał się obszerny zbiór raportów wysyłanych przez Gibsona do Departamentu Stanu USA, uzupełniony telegramami oraz listami pisanymi codziennie do matki. Stanowiąc on będzie podstawę źródłową niniejszego artykułu.

УДК 94:349.41](477) «1919»(043.2)

Ірина Міронова,
*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА ДИРЕКТОРІЇ УНР 1919 р.

Земельна проблема перебувала у центрі уваги всіх українських державних формацій 1917–1921 рр. Процес її урегулювання урядом Директорії УНР став свого роду «лакмусовим папірцем» довіри українців, переважно селян, до влади.

Нормативно-правовим актом, що регламентував землекористування в УНР доби Директорії був Закон про землю, прийнятий 8 січня 1919 р.

Цей закон не поновив, а дещо модифікував нормативні акти Центральної Ради. Зокрема, він підтвердив скасування приватної власності на землю, яка проголошувалася «добром народу». Скасовувалося лише велике землеволодіння, тоді як «дрібним господарям» залишали у приватній власності 5–15 дес. Маєтки іноземних поміщиків залишалися за їхніми власниками. Міністерство земельних справ розпорядилося: «взяти під охорону всі нетрудові господарства, які належали іноземним підданним, і зберегти їх недоторканими».

Землекористування дозволялося у двох формах: загально-громадській та приватнотрудовій. Місце земельних комітетів мали посісти земельні управи, створювалися запасний земельний і державний меліоративний фонди, організовувався сільськогосподарський кредит, передбачалося переслідування за самочинне захоплення землі. Правом землекористування наділялися усі громадяни УНР незалежно від статі, віри та національності, однак, перш за все, ті громадяни, які обробляли землю власною працею. Сприятливо зустріли селяни й новий податок на землю. Він становив тепер 1,18 крб з десятини землі, що було значно менше, ніж за попереднього режиму. Отже, закон виразно засвідчив прагнення проводу УНР до соціального миру на селі, якщо не між селянами та поміщиками, то між різними верствами селянського населення.

Але вже через два місяці після ухвали Закону про землю Директорія УНР змінила умови передачі землі в тимчасове користування бідним селянам, вимагаючи від них за це третину врожаю ярового хліба, повної сплати вартості оранки, попередньої сплати всіх податків. Міністерством земельних справ УНР були видані численні підзаконні інструкції та розпорядження, що ще більше ускладнили земельне законодавство і зробили його малоефективним. Запровадження на звільненій від більшовиків території цих норм викликало серед селянства чутки про анулювання Директорією Закону про землю, і тепер селянам доводилося платити викуп за отримання поміщицької землі. Така ситуація певний час загрожувала Директорії втратою підтримки трудового селянства. Крім того, положення земельного законодавства не могли діяти ефективно через складну тогочасну ситуацію в Україні.

Отже, уряд Директорії УНР, так само як уряди Центральної Ради і Гетьманату П. Скоропадського, не зумів вирішити аграрного питання, що, у свою чергу, позначилося на випробуваннях українців у розбудові власної національної державності.

Микола Михайлуца,
*доктор історичних наук, професор,
Одеський національний морський університет,
завідувач кафедри українознавства,
історико-правових та мовних дисциплін
(Одеса, Україна)*

УКРАЇНСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ ІЗМАЇЛЬСЬКОГО І АККЕРМАНСЬКОГО ПОВІТІВ БЕССАРАБІЇ У МІЖВОЄННІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ (1919–1939 рр.)

У повоєнному хаосі 1918–1920 рр. Румунія зуміла використати ситуацію на свою користь і заволоділа значним масивом земель Південної Бессарабії (Буджаку), зокрема Ізмаїльським та Аккерманським повітами. Загальна площа цієї території становила близько 14,5 тис. км². Після Сен-Жерменського договору (1919 р.) Румунії було передано й Бессарабію. Цей факт оформив т.зв. Бессарабський протокол від 28 жовтня 1920 р. Понад 20 років перебування українських земель від Дунаю до Дністра під владою Румунії науковці поділяють на три періоди: перший (1918–1928 рр.) знаменувався реакцією, другий – 1928–1937 рр. був дещо ліберальніший і, останній, передвоєнний (1937–1940 рр.) знов характеризувався поверненням реакційної політики. Румунія була конституційною (парламентською) монархією, яку представляла династія Гогенцоллернів. У міжвоєнний час країною управляли антидемократичні уряди, в яких переважали представники ліберальних сил, що ставили за мету створення централізованої румунської держави. Врешті-решт влада напередодні Другої світової війни скотилася до диктатури (1938 р.). Відтак для активного політичного життя, діяльності політичних партій та громадських організацій на південнобессарабських землях не склалися сприятливі умови. Упродовж 1918–1928 рр. по всій Румунії було впроваджено військовий стан, зрозуміло, що легальна політична діяльність була категорично заборонена. Румунська влада була непопулярною серед українського населення, як власне й серед інших народів краю. Ці народи шукали альтернативних ідеологій та політичних партій, які б презентували їхні інтереси. У Південній Бессарабії населення проявляло більшу лояльність до лівих партій і організацій, зокрема й до пропаганди комуністичних ідей, які нелегально проникали з прикордонних земель Подністрів'я з боку УСРР. У наприкінці міжвоєнного періоду на території півдня Бессарабії мешкало 624 тис. осіб, зокрема в Аккерманському

повіті – 368 тис., з них 19,6% молдавани (румуні), 39% українці та росіяни, решту – 43% становили болгарі, німці, гагаузи, євреї та інші. У межах Ізмаїльського повіту налічувалось 256 тис., з них 32,3% молдавани (румуні), 34,7% українці й росіяни, 33,3% – болгарі, гагаузи, албанці, греки та представники інших національностей. У абсолютному вираженні у цих повітах мешкало разом 232,5 тис. українців і росіян, з них, у Акерманському повіті – 143,5 тис. і майже 89 тис. осіб у Ізмаїльському. Попри те, що українці становили в Південній Бессарабії найбільшу частку, їм довелося (як власне й іншим) протистояти відчутному наступу мовної, культурної й релігійної румунізації. І якщо спочатку українцям румуні дали дозвіл на створення 120 початкових шкіл, кількох кооперативів, а також право на представництво у румунському парламенті, то згодом і ці мінімальні національно-культурні права були зневажені.

УДК 930.1(470:438) «18/19»(043.2)

Norbert Morawiec,

*доктор історії, ад'юнкт кафедри
методології і історії історіографії*

Інституту історії

*Університету гуманітарних та
природничих наук імені Яна Длугоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

IDEA UKRAIŃSKIEJ NIEZAWISŁOŚCI A POLSKO-ROSYJSKI DYSKURS HISTORIOGRAFICZNY XIX–XX w.

Ukształtowany w XVIII w. w świadomości rosyjskiej obraz «mazepińca», na pograniczu XVIII i XIX wieku, zmienił się w stereotyp lojalnego Małorusa jako «śmiesznego i małowniczego wariantu Wielkorusa», natomiast pod koniec XIX w. – jedyne go nosiciela rosyjskiej tożsamości (skoro «Wielko Rosjanie» zostali skażeni reformami Piotra I). Nauka rosyjska, propagująca idee trójjedynę – złożonej z Wielko-, Mało- i Białoruskich odłamów – Rosji, szczególnie w historiografii wykrystalizowała idee Ukrainy-Rusi jako «pramatki» narodowych dziejów i Kozaka jako jej obrońcy przed wynarodowieniem i łatinizacją. Różnice w mentalności, języku, zwyczajach Małorusów i Wielkorusów wynikać miały z polsko-łacińskiej propagandy, narzuconej tym pierwszym. Wizje te budziły niechęć

historyków polskich. W wielu ich narracjach pierwszej połowie XIX w. spotkać można zachwyt nad kozacką wolnością. Kozacy mieli bowiem przechować – zapomniane wśród Polaków i Litwinów – tradycyjne szlacheckie wartości. Autorzy wierzyli również, iż wszelkie «bunty» przeciwko Polakom inspirowane były «moskiewskim podszeptem». Wkrótce jednak wizja ta, pod wpływem niezrozumiałych przez Polaków aspiracji narodowościowych samych Ukraińców, przeistoczyła się w niechęć do «wielbiących krew i anarchię, konia i step» Kozaków-Turanów. Natomiast wiek XX – szczególnie w historiografii – zderzył ze sobą polską, ukraińską i rosyjską ideę narodową, ale także zaproponował sowiecki wariant interpretacji polskich, ukraińskich i rosyjskich dziejów.

УДК 94(4+477) «1919»(043.2)

Ольга Морозова,

*кандидат історичних наук, доцент,
директор Науково-дослідного інституту полоністики,
доцент кафедри історії Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

1919 рік – ЗНАМЕННА ДАТА В ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНО- СХІДНОЇ ЄВРОПИ Й УКРАЇНИ: ІДЕЯ СОБОРНОСТІ

Центрально-Східна Європа – це територія, що займає виняткове місце в геополітичному просторі європейського континенту. Протягом історії цей регіон часто ставав місцем дестабілізації і джерелом конфлікту. Важливе значення як для усього регіону, так і світу в цілому, мали події, що відбувалися на цих теренах на початку XX століття.

Наприкінці Першої Світової війни, у результаті розпаду Російської та Австро-Угорської імперій, одним з основних завдань, що стояло перед рядом етносів Центрально-Східної Європи було збирання земель і становлення нових національних держав. Таке питання стояло на порядку денному представників болгарського, німецького, румунського, польського, угорського, хорватського, сербського, словенського, українського народів.

У результаті наполегливої боротьби за національне самовизначення постали незалежна Польща (11 листопада 1918 р.), Чехословаччина (28 жовтня 1918 р.), Угорщина (31 жовтня 1918 р.), Естонія (24 лютого 1918 р.), Латвія (18 листопада 1918 р.), Литва (16 лютого 1918 р.).

1 грудня 1918 р. утворилось Королівство сербів, хорватів і словенців. Остаточно питання кордонів держав вирішувалося на конференції у Версалі 28 червня 1919 р., що завершила I Світову війну, встановила повоєнні межі держав і новий політичний лад в Європі та Паризькій мирній конференції 18 січня 1919 р. – 21 січня 1920 р.

Не стояла осторонь державотворчих процесів й українська інтелігенція. 22 січня 1918 р. в Києві Українська Центральна Рада проголосила незалежність Української Народної Республіки. 19 жовтня 1918 р. виникла Західноукраїнська народна республіка. Через рік, також 22 січня 1919 р., відбулося об'єднання УНР з проголошеною у Львові ЗУНР. Події 22 січня 1919 рр. мали фундаментальне значення, адже стали початком існування України на політичній мапі Європи. На жаль, українській державності не вдалося утриматись, однак сам факт її проголошення й ті кілька років розбудови незалежності мали далекі наслідки для побудови української незалежної держави в майбутньому.

УДК 94(477)«1919»(043.2)

Владислав Пархоменко,
*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії
Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна)*

АКТ СОБОРНОСТІ УНР ТА ЗУНР У СПОГАДАХ ЛОНГИНА ЦЕГЕЛЬСЬКОГО

Важливим, епохальним значенням, у вирі визвольної боротьби 1917–1921 рр., став Акт про соборність українських земель, 22 січня 1919 р. Цю подію не оминули у своїх спогадах, особи причетні до підготовки цього процесу, зокрема один із лідерів ЗУНР – Л. Цегельський. Проте наслідки цієї події у мемуарах сучасників трактуються по-різному – від захоплення, що порівнюється з «хрещенням Русі», у Л. Цегельського, до проголошення її «мертвонародженим проектом» головою Директорії УНР В. Винниченком. Однак, незважаючи на таку розбіжність, усі мемуаристи одностайно називають початком цієї акції підписання договору 1 грудня 1918 р. у Фастові між Директорією та делегацією Державного секретаріату ЗУНР у складі Л. Цегельського та Д. Левицького. Мемуарист досить детально описує дис-

кусію щодо майбутнього статусу Західної України в єдиній державі, результатами якої було забезпечення автономії Галичини, на яку дуже неохоче погоджувалися члени Директорії. Основне протиріччя полягало у баченні майбутнього соціального ладу, адже соціалісти з Наддніпрянщини настоювали на соціалізації та націоналізації, а їх західноукраїнські колеги – на пріоритеті приватної власності на землю. Цегельський у спогадах також відзначав, що його непокоїв союз з революційною Україною, звідки хаос міг поширитися в Галичину. Але, незважаючи на розбіжності, договір укладено, і ключовим пунктом у ньому стало зобов'язання провести «злуку» ЗУНР та УНР у найкоротший час. Л. Цегельський, який 22 січня 1919 р., у Києві від імені ЗУНР, зачитав грамоту про об'єднання Галичини з Великою Україною, зазначив: «Те, що ми переживали у ті дні в Києві, було ... епопеєю національно-державного відродження». Він детально описав церемонію проведення Акту соборності на Софійській площі, підкреслив, що В. Винниченко був неприємно здивований «зайвим» урочистим молебнем, що архієпископ Агапіт, «крятуючи ситуацію» не пропонував соціалістам з Директорії, на відміну від галичан, цілувати під час служби хрест. Наголошуючи, що Акт соборності, виявився багато в чому декларативним, Л. Цегельський, передав настрій делегації ЗУНР: «До Києва їхали галичанами; з Києва верталися всеукраїнцями ... Під чаром соборності вони залишилися ними назавжди».

УДК 930.1(438+477)«14/17»(043.2)

Adam Perlakowski,
*доктор табілітований, професор,
Інститут історії, Ягеллонський університет
(Краків, Польща)*

RZECZPOSPOLITA POLSKO-LITEWSKA I KOZACZYNA W EPOCE NOWOŻYTNEJ. WSPÓLNE SĄSIEDZTWO W DOROBKU HISTORIOGRAFICZNYM WŁADYSŁAWA KONOPCZYŃSKIEGO

Dorobek naukowy Władysława Konopczyńskiego (1880–1952) należy bez wątpienia do podstawowych, wręcz fundamentalnych osiągnięć polskiej historiografii epoki nowożytnej (XVI–XVIII w.). Świadczy o tym zarówno spuścizna naukowa historyka, którą po sobie pozostawił, jak też i szerokość jego zainteresowań, niezwykła pasja pisarska, trzeźwy osąd dziejów, przy jednoczesnym czasami nazbyt osobistym podejściu do opisywanych postaci i wydarzeń, co niekiedy negatywnie wpływało na jego osady.

Jednym z ciekawych aspektów w ogromnym i różnorodnym wachlarzu zainteresowań krakowskiego badacza jest jego stosunek do Kozaczyzny, który zawarł na kartach swych dzieł, pisanych głównie przed II wojną światową. Mimo, że można i trzeba Władysława Konopczyńskiego określić mianem «historyka narodowej rozterki», roztrząsającego dylematy charakterystyczne dla przełomu XIX/XX w.: czy bić się zbrojnie o niepodległość, czy też hołdować pracy organicznej w warunkach ugody politycznej, co sugerowałoby to jednak w stosunku do Kozaków pisarstwo jego nacechowane jest dystansem i sporą dozą zrozumienia dla buntów i zbrojnych powstań ludności zamieszkującej ziemie ukraińne. Konopczyński widział przyczyny zbrojnych wystąpień, przede wszystkim po stronie elit Rzeczypospolitej polsko-litewskiej, które prowadziły nieodpowiedzialną, a co gorsze niekonsekwentną politykę wobec Siczy Zaporoskiej. Podkreślał również znaczenie napięć religijnych między Kościołami unickim i prawosławnym, wreszcie zgubny dla Polski i Kozaków wpływ Państwa Moskiewskiego w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej. W tym przypadku znacznie bardziej obwinia Kozaków, którzy w pewnym stopniu «zaprosili» i «poprosili» cara o sojusz i protekcję.

Mając na uwadze poglądy polityczne Władysława Konopczyńskiego, który sympatyzował z ruchem narodowym przed II wojną światową, w jego pisarstwie nie ma nic z uprzedzeń i niechęci wobec Kozaczyzny, którą traktuje równorzędnie, jako pełnoprawną społeczność tworzącą wieloetniczną Rzeczpospolitą polsko-litewską.

UDK 94(5–12/–13)=111

Inna Podbereznykh,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії

Чорноморського національного університету

імені Петра Могили

(Миколаїв, Україна)

PACIFIC RIM IN THE CONTEXT OF THE WORLD'S GIANTS

Political analysts have regularly defined Pacific Rim as a potential hot spot for future war between great powers. So, China is growing, Japan is rearming, the United States announced a 'reversal' to Asia. But the real danger of war in the Pacific Rim is very low. When conflict scenarios are analyzed one by one, it becomes clear that more than one country in the region has an interest in violating the status quo, especially China.

The United States and its allies intend to intensify monitoring of the Chinese armed forces, as these forces are growing, but they will not start a war to prevent their growth. When China expands its military capabilities, it will increasingly forward its neighbors to an American camp. This is the essence of what is called the American empire: the American authorities are spread all over the world, because other countries voluntarily join them. The problems caused by the rise of China constitute only the basis for this trend.

The aspiration to be accepted in the United States is not just an issue of national policy, but it is characteristic of the entire political class in the countries of East Asia. Mass media in the Rim focused on every word pronounced by US officials and regularly covered statements and forecasts from analytic centers of US.

At present, it is possible to predict two the most likely geopolitical scenarios in the Pacific Rim.

The first scenario. China and USA against Russia and India. This American scenario, that Z. Brzezinski predicts, interprets the main course of the Chinese geo-strategy in the spirit of the ancient Chinese strategist Sun Tzu: «... Dilute the US authorities in the Rim to such an extent that weakened America will feel the need to make China, utilizing Rims impact, its ally and subsequently have China, which will have already become an influential world power, as its partner. This goal must be pursued and achieved in such a way as not to push either the expansion of the defensive scales of the American-Japanese alliance, or the replacement of American influence in the Rim with Japanese.»

Indeed, the merging process of China is developing rapidly and, in the case of its auspicious completion, it can lead to the fact that the United States and Japan won't be able to confront it, and they will only have to try to keep it under control through strategic rapprochement with China. All this will greatly enhance the regional role of a united China in the Pacific Rim, which will inevitably lead to the development of contradictions. USA will provoke China to widen its geopolitical expansion at the expense of the pressure on Russia and India in the areas of intersection of geopolitical interests. In turn, such a force distribution will lead India and Russia to closer military-political collaboration.

Second scenario. 'Sea power' against 'continental block' (USA, Japan and United Korea against China, Russia and India). This scenario presumes strengthening of the existing alliance of the United States and Japan, leading to the unification of the two Koreas under the auspices of American impact. As a result, contradictions will escalate both in the Russian Far East and inside the Pacific Rim: between China, Japan and USA. Consequently, the geopolitical interests of Russia and China will considerably converge, vide-

licit, they will be forced to make closer military-political union to protect themselves from American pressure in the Rim.

Therefore, in the conditions of development of this scenario two spheres of influence can be formed in the Pacific Rim – the American-Japanese-Korean (Western) and Chinese-Indian-Russian (Eastern). It is difficult to assume that this balance will turn out to be peaceful and sustainable. Probably, such a geopolitical dissent can conduce to an armaments race and stimulate the formation of large military blocks, threatens to escalate tensions in this region.

УДК 94:327(438:474)«19»(043.2)

Sławomir Piotrowski,

*доктор, Академія військового
мистецтва у Варшаві
(Варшава, Польща)*

POLSKA POLITYKA ZAGRANICZNA WZGLĘDEM PAŃSTW BAŁTYCKICH W OKRESIE DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO

Państwo polskie po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. poza koniecznością budowania aparatu państwowego zmuszone zostało do walki o swoje granice a następnie o ich uznanie na arenie międzynarodowej. Kolejnym niezwykle istotnym zadaniem dyplomacji polskiej stała się kwestia stworzenia systemu sojuszy, które dałyby Polsce i nowo odrodzonym państwom subregionu gwarancje bezpieczeństwa. W tym celu Warszawa w pierwszych latach po zakończeniu wojny intensywnie zabiegała o stworzenie stałej formy współpracy polityczno-militarnej w obrębie subregionu Europy Środkowo-Wschodniej oraz Morza Bałtyckiego. W Warszawie 17 marca 1922 r. doszło nawet do podpisania przez Polskę, Łotwę, Litwę, Estonię i Finlandię układu, który w dalekosiężnych planach polskiego MSZ miał być krokiem ku powołaniu do życia tzw. związku bałtyckiego. Problem polegał jednak na tym, że w Finlandii w tym czasie dużą rolę odgrywały tendencje zacieśnienia współpracy z państwami skandynawskimi oraz chęć obrania polityki neutralności. Litwa zaś nie była skłonna do dalszego zacieśniania relacji z Polską, z którą pozostawała w konflikcie po zajęciu Wilna w kwietniu 1919 r. przez oddziały gen. Lucjana Żeligowskiego. Fakt ten wzbudził w Europie Zachodniej fale krytyki względem Warszawy. Okazja do poprawy

wizerunku nadarzyła się w styczniu 1923 r, kiedy to Litwa usunęła garnizon francuski i dokonała aneksji tzw. Kraju Kłajpedy. Wyważona i spokojna reakcja Warszawy na posunięcia Litwinów została pozytywnie oceniona przez mocarstwa zachodnie.

Innym, z perspektywy czasu różnie ocenianym przez historyków, przykładem reakcji Warszawy na kwestie kształtu granic oraz układu sił w tej części Europy było odrzucenie w 1934 r. przez Polskę koncepcji paktu wschodniego zakładającego podpisanie wielostronnego porozumienia o wzajemnej pomocy, obejmującego takie państwa, jak Polska, Niemcy, ZSRR, Czechosłowacja, Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia. Polska obawiając się wejścia na swój teren wojsk ZSRR nie zgodziła się na dalsze kontynuowanie rozmów – koncepcja paku wschodniego nie została zrealizowana.

Chociaż żadna z tych koncepcji nie została zrealizowana, jednak ich analiza pozwala nam dzisiaj wysunąć tezę, że losy tej części Europy nigdy nie były Polsce obojętne i zawsze wiązały się one z bezpieczeństwem całego subregionu, czego dowodem jest obecne zaangażowanie polityczne i militarne w postaci batalionowych grup bojowych w ramach inicjatywy flanki wschodniej NATO.

УДК 94:323.282](477.73)«1919»

Олександр Серединський,
*кандидат історичних наук,
заступник начальника відділу
інформації та використання документів,
Державний архів Миколаївської області
(Миколаїв, Україна)*

ЧЕРВОНИЙ ТЕРОР НА МИКОЛАЇВЩИНІ у 1919 році

15 березня 1919 року в м. Миколаїв була установлена радянська влада. На підставі відношення виконавчого комітету Ради робітничих депутатів м. Миколаїв від 20 березня 1919 року Миколаївською міською думою на засіданні від 22 березня 1919 року було прийнято постанову про здачу всіх міських справ Миколаївській Раді робітничих депутатів з 24 березня, тобто Миколаївська міська дума була фактично розігнана більшовиками. За допомогою комітетів бідноти, які організовувались на селі, більшовики за російським шаблоном почали запроваджувати економічний курс під назвою «воєнний комунізм». Його

складовими частинами були: націоналізація всіх підприємств, заборона свободи торгівлі, згортання грошового обігу, запровадження карткової системи розподілу продуктів, мілітаризація народного господарства, встановлення державного контролю за виробництвом, запровадження загальної трудової повинності, уведення продовольчої розкладки, яка передбачала запровадження монополії на торгівлю хлібом, штучне утримання твердих цін, формування продовольчих загонів для примусової хлібозаготівлі. Українським селянам така політика не сподобалася. Навесні 1919 року селянські повстання охопили більшу частину території півдня України від Черкас та Катеринослава до Херсона та Миколаєва. З 24 до 28 травня 1919 року загони колишнього отамана військ Директорії УНР Григор'єва утримували в своїх руках Миколаїв, захопивши його з допомогою анархічно налаштованих матросів. У ці дні повстанцями був страчений голова Миколаївської губернської Надзвичайної комісії С. Гуткін (Абашидзе). В с. Нечаяне (Козлово) відбулося антибільшовицьке селянське повстання, під час якого було вбито уповноваженого Українського Радянського уряду по Херсону та Миколаєву Й.Скляра та інших миколаївських комуністів, які відступили з Миколаєва. Однак більшовикам з допомогою червоноармійських загонів, які прибули з Одеси, вдалося вибити григор'євців з Миколаєва та придушити селянські повстання в селах Нечаяне (Козлово), Пересадівці та інших місцях.

У червні-липні 1919 року стан більшовиків на Миколаївщині погіршився у зв'язку з наступом білогвардійських денікінських військ, що привело до посилення терору, в першу чергу проти ворожих до радянської влади верств населення. Так, на очаківську «буржуазію» була накладена контрибуція на 2 млн. крб. Наказом завідувача комунального відділу м. Миколаїв місцева «буржуазія» була мобілізована у червні 1919 року для відбуття трудової повинності. 28 червня 1919 року м. Миколаїв відвідав нарком України у воєнних справах М. Подвойський, який на пленарному засіданні Миколаївської Ради робітничих, червоноармійських та червонофлотських депутатів заявив: «Мировая революція в опасности. Все на борьбу за тот строй, который сделает из рабов свободных людей и из господ – прах». Того ж дня миколаївською «надзвичайкою», разом з іншими заручниками, був розстріляний Олександр Іванович Мязговський, який у 1909–1916 роках був Миколаївським градоначальником. На початку серпня, з іншими заручниками, розстріляли генерала Василя Миколайовича Данилова, особовий фонд якого зберігається в держархіві Миколаївської області. В Одесі був розстріляний інженер Хрисанф Михайлович Матвєєв, який був Миколаївським міським головою у 1918 році. Мельгу-

нов Сергій Петрович у своїй книзі «Красный террор в России. 1918–1923» писав, що ряд свідків у денікінській комісії розповідали про розстріли в Миколаєві у 1919 році під звуки духової музики. Однак, незважаючи на терор, боротьба проти більшовиків продовжувалась. У червні 1919 року селянські повстанці діяли в районі с. Новополтавка, у серпні – в районі с. Матвіївка.

18 серпня 1919 року денікінські війська захопили м. Миколаїв. Поміщикам повертали їхні маєтки, землю, інвентар. Робочий день на фабриках і заводах тривав 11–12 годин, заробітна плата була мізерною. Самостійність України не визнавалася в будь-якій формі. На території України, у тому числі на Миколаївщині, розпочалася боротьба вже проти денікінського режиму. Практику масових екзекуцій та розстрілів продовжив білий режим...

УДК 94(438):341.18(44)«1919/1920»(043.2)

Tadeusz Srogosz,
*доктор табілітований, професор,
завідувач кафедри методології
та історії історіографії
Університету гуманітарних
та природничих наук
імені Яна Длугоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

DELEGACI I EKSPERCI POLSKIEJ DELEGACJI NA KONFERENCJĘ POKOJOWĄ W PARYŻU (1919–1920)

Mimo wszelkich różnic ideowych, politycznych etc. w trudnych latach 1917–1921 działacze polityczni i społeczni oraz uczeni polscy zaangażowali się we wspólne dzieło odbudowy państwa, jego struktur, kształtu granic, pozycji na arenie międzynarodowej. Delegacja polska na konferencję pokojową w Paryżu została utworzona z przedstawicieli Komitetu Narodowego Polskiego i delegatów Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego. Głównymi delegatami byli Dmowski i Paderewski, ale w czasie nieobecności premiera Paderewskiego zastępował go Władysław Grabski. W stolicy Francji wspierało ich kilkudziesięciu uczonych i polityków, którzy tworzyli Delegację Polską. 21 maja 1919 r. na mocy *Regulaminu Polskiej Delegacji* zatwierdzonego uchwałą Rady Ministrów główni negocjatorzy nazwani zostali pełnomocnikami (Dmowski,

Paderewski i Grabski), natomiast do pracy w komisjach konferencji wyznaczani byli delegaci i eksperci. Delegaci i eksperci do rozmów mieli otrzymywać wskazówki od ministrów, a na miejscu od pełnomocników dyrektywy.

Niewątpliwie najważniejszą kwestią do rozstrzygnięcia pozostawał kształt granic i zgłoszony polski program terytorialny. Z tym wiązały się sprawy historyczne, geograficzne, ekonomiczne, prawne, etnologiczne, językoznawcze etc. Dlatego delegacja polska zgromadziła wielu specjalistów różnych dyscyplin. 1 września 1919 r. lista ekspertów obejmowała 20 osób, ale w całym okresie ich liczba wyniosła 41. Wśród ekspertów ważne miejsce zajmowali politycy, aczkolwiek niektórzy z nich posiadali dorobek naukowy. Prawie połowa (18 osób) członków delegacji polskiej to profesjonalni historycy, historycy prawa, przedstawiciele innych dyscyplin publikujący też prace historyczne, politycy i dyplomaci wiążący te dziedziny z zainteresowaniami. Inni delegaci i eksperci byli specjalistami zagadnień ekonomicznych, geograficznych, etnograficznych etc.

УДК 94:341.18(44:438)«1919»(043.2)

Andrzej Strojnowski,

*доктор табілітований, професор,
завідувач кафедри новітньої історії
Університету гуманітарних
та природничих наук
імені Яна Длугоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

TRADYCJA WIELONARODOWEJ RZECZYPOSPOLITEJ A KONCEPCJA PAŃSTW NARODOWYCH KONFERENCJI WERSALSKIEJ

Początek wieku XX przyniósł niespotykane wcześniej problemy narodowościowe w Europie, szczególnie na terenach dawnej Rzeczypospolitej. Na jej obszarach występowało bowiem największe zróżnicowanie i wymieszanie najróżniejszych grup etnicznych i wyznaniowych, które dotychczas zajmowały bardzo różną pozycję polityczną, społeczną i gospodarczą. Wszystkie jednak właściwie nie posiadały własnych państwowości, pozostając pod władzą sąsiednich monarchii, w których mogły korzystać ze swobód w bardzo różnym – najczęściej ograniczonym – zakresie. Kończąca się I wojna światowa i

wizja rozpadu dotychczasowego ładu europejskiego, a głównie załamania Austro-Węgier, Niemiec i Rosji zmuszała do wypracowania nowej koncepcji rozwiązania problemów etnicznych i wyznaniowych na obszarach dawnej Rzeczypospolitej.

Tu doszło do zderzenia się całkowicie odmiennych, wręcz przeciwstawnych wzorców rozwiązywania tych spornych kwestii. Z jednej strony była to cała tradycja wielonarodowej Rzeczypospolitej. Z drugiej zaś pojawiła się wizja amerykańskiego prezydenta Thomasa Woodrow Wilsona, przedstawiona w jego kolejnych orędziach w 1917 i 1918 roku i ostatecznie – przynajmniej formalnie – zrealizowana w postanowieniach traktatu wersalskiego i zwłaszcza tzw. małego traktatu wersalskiego, podpisanych 28 czerwca 1919 r. Na to nakładała się jeszcze propaganda bolszewików, którzy rzucili hasło likwidacji granic, tworzenia wielkiego państwa proletariackiego i prawa narodów do samostanowienia, co w ZSRR uległo wypaczeniu i powrocie do polityki rusyfikacji. W rezultacie przed narodami zamieszkującymi Europę Wschodnią pojawiło się pytanie o wybór najlepszego i jednocześnie możliwego rozwiązania.

УДК 94(438.12) «1939/1945»(043.2)

Karolina Studnicka-Marjańczyk,
*доктор історії, ад'юнкт кафедри
історії XIX століття
Інституту історії Університету
гуманітарних та природничих наук
імені Яна Длугоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

SIERADZ DURING THE NAZI OCCUPATION OF 1939–1945

This paper is devoted to the history of Sieradz during the Nazi occupation in 1939–1945. The city has been written on the pages of history for centuries, and The Second World War has made Sieradz a monument to the fight for the freedom of the Polish nation. On September 1, 1939, the residents of Wieluń appeared in Sieradz. On 2–3 September in the morning and before noon a railway station in Sieradz was bombed. The Luftwaffe bombarded more objects, including Mendel Rozen and Nensen David's Spinning and Weaving. The city and its inhabitants were not prepared for unprecedented terror and cruelty from the Germans. Most of them, seeing the evacuation of civil authorities and the families of soldiers in the direction of

Warsaw, began to escape from the incoming occupant. On September 4. in 1939, the Nazi army units marched into Sieradz. Still on September 4–5, the 10th Infantry Division resisted the invaders. The enemy's advantage was too big. The city was subordinated to the German commandant, who on September 25, 1939, handed over the city administration to the Nazi civil administration. From that moment, the residents of Sieradz and the district belonged to the German authorities. The author of the article attempted to trace the fate of the inhabitants of the city and the surrounding area, including the difficult time for the entire Polish nation. The work was prepared on the basis of selected publications and source materials from the State Archives in Łódź – Branch in Sieradz and the Archive of the Institute of National Remembrance – Branch in Łódź. Special attention deserve following works: *Sieradz. The history of the city since 1939*, edited by K. Lesiakowski, *The Occupation Chronicle of the Ursuline Sisters' Convent in Sieradz*, which contains the memories of Sister Paulina Aniela Jaskulanka and *The Chronicle of the All Saints' Church in Sieradz*, begun by Fr. Władysław Mikołajewski, and continued by the next parish priests. The latter source deserves special attention for its second part – *The Chronicle of War*, written by priest Walery Pogorzelski at the turn of 1939/1941. Analyzing the state of research after the Second World War, it should be noted that the subject is extremely broad and still remains of interest to many historians.

УДК 342.511(091)(438+477)(043.2)

Rafał Terszak,
магістр історії,
Університет гуманітарних
та природничих наук
імені Яна Длугоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)

FUNKCJE PREZYDENTA POLSKI I UKRAINY – RÓŻNICE, PODOBIEŃSTWA I KONTEKST HISTORYCZNY

Po «transformacji ustrojowej» w obu państwach tj. Polsce i Ukrainie system polityczny uległ gruntownemu przebudowaniu. Zrzucenie zwierzchności i kontroli radzieckiej nad oboma państwami, niesło ze sobą perspektywę niepodległości, samostanowienia, zmiany ustroju na demokratyczny (wg zasad zachodnioeuropejskich i transatlantyckich), gospodarki wolnorynkowej oraz pełnego odizolowania od dotychczasowych

koneksji i powiązań politycznych. Społeczeństwa długo oczekiwały zmian, które były konieczne do uzyskania pełnej niezależności, jednak droga ku temu miała okazać się nader skomplikowana i nie pozbawiona problemów oraz konfliktów wewnętrznych jak i zewnętrznych.

Naród potrzebuje swego przedstawiciela, przywódcę i lidera w jednej osobie. W republikach tę funkcję sprawuje Prezydent. Zarówno w Polsce po 1989 roku jak i na Ukrainie po 1990 roku zaistniała potrzeba utworzenia powyższej instytucji. Nie obyło się bez komplikacji, które są typowym zjawiskiem przy kształtowaniu nowego czy zmianie dotychczasowego ustroju państwa. Kraj i społeczeństwo gotowe było do kompromisów, które w obydwu przypadkach wystąpiły.

Pomimo różnic, które istnieją w obydwu krajach, występuje wiele cech, które są tożsame przy nadanych funkcjach dla Prezydentów jak i również w sposobie ich wybierania.

Zasadnicze znaczenie ma ustrój polityczny w państwach, który kształtuje możliwości i zobowiązania Prezydentów. W Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje struktura organizacyjna, którą określa Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Uchwalona została przez Zgromadzenie Narodowe. Zapis stanowi, że Rzeczpospolita Polska jest republiką parlamentarną. Rzeczpospolita określona jest także jako państwo unitarne. Prezydent przy tym sprawuje wraz z Radą Ministrów funkcję/rolę wykonawczą. Wg Konstytucji, Prezydent jest najwyższym przedstawicielem polskich władz, gwarantem ciągłości władzy państwowej, najwyższym organem państwa w zakresie władzy wykonawczej, czuwa nad przestrzeganiem postanowień i przepisów Konstytucji oraz jest zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej

Natomiast Konstytucja Ukrainy z 1996 roku stanowi, że Prezydent Ukrainy jest głową państwa i zwierzchnią władzą w państwie, jest również jego najwyższym przedstawicielem tj. reprezentuje Republikę Ukrainy w stosunkach międzynarodowych. Ponadto Prezydent jest gwarantem suwerenności państwa i integracji terytorialnej Ukrainy oraz gwarantem przestrzegania Konstytucji państwa jak i praw oraz wolności człowieka i obywatela. Prezydent Ukrainy jest również zwierzchnikiem i głównodowodzącym Sił Zbrojnych Ukrainy oraz przewodniczącym Rady Bezpieczeństwa i Obrony Narodowej Ukrainy. Co zasługuje na szczególną uwagę, urząd prezydenta był dla narodu ukraińskiego bardzo ważny i został ustanowiony jeszcze w czasie formalnego funkcjonowania Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. To w 1990 roku została uchwalona ustawa o Prezydencie Ukraińskiej SRR, natomiast pierwsze powszechne wybory głowy państwa zostały przeprowadzone 1 grudnia 1991 roku. Stało

сієї то по оголошенні через Радę Найвищуї неподаглеглосі паїстwowей Україны.

Заровно в Рзечспосполітей як і на Україніе Презыдент єст wyбїераны на пїєціолетнюї кадєнцїю і може бїть поновнїе wyбраны тїлько єден раз, co єст заразем єднa з гваранцїї функцїонowаннa демократцїї oraz елїмїнує мождївоєстїє іннїх проблемов.

Referat пошвїєчєny найваждїєншым особом в паїстwowїє полскім і українськїм ма на цєлу прыблїженїє найваждїєншєго уряду, oraz ukazаннє рoзнїц, ктoрє wyступяюї помїєдзы сaсїадуючымї зє собою republikамї.

УДК 94(477) «1917/1921»(043.2)

Наталїя Трїфоновa,
*фахївець із органїзацїї музейної діяльностї,
Нацїональнїй заповїдник «Софїя Кїївська»
(Кїїв, Україна)*

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ ВИЗНАННЯ

22 сїчня 1918 року (9 сїчня) Центральна Рада видала свїй IV Унїверсал, за яким УНР проголошувалася «самостїйною, нї від кого не залежною, вільною суверенною державою українського народу».

Саме з цього історичного моменту на картї повоєнного свїту з'явилася ще одна держава, держава, що героїчно боролася за свою незалежність з давніх часів. Проголошення незалежності відбулося у вкрай важкий час – в період громадянської війни та утвердження більшовицької влади. З нуля потрібно було налагоджувати економічне, політичне та культурне життя.

В таких умовах першочерговим завданням на міжнародній арені було домогтися визнання. Важливу роль у цьому відіграло підписання 9 лютого 1918 року у Бересті (інакше Бресті-Литовському) мирного договору між Українською Народною Республікою з одного боку, та державами Четверного союзу (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною) – з другого.

Впродовж 1917–1921 років була створена і діяла мережа дипломатично-консульських установ України. Після 1920 року міжнародна спільнота змушена була визнати уряд УРСР. Україна на довгі роки позбулася можливості формувати та втілювати самостійну зовнішню політику.

Інна Федорова,
*викладач Одеського державного
аграрного університету
(Одеса, Україна)*

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ Й ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Українська освітня й наукова спільнота швидкими темпами інтегрує європейські цінності в українське суспільство. При тому серед науковців панують думки про те, що українська освіта має використати історичні здобутки періоду розбудови державності УНР, її становлення і розвитку.

Аналізуючи джерела історичного періоду доби УНР, документи, які висвітлюють різні аспекти розвитку освіти того часу, було вивчено доробок відомих українських громадських діячів та педагогів О. Дорошкевич, О. Музиченко, Я. Чепіги, С. Сірополка, П. і Г. Холодних, С. Русової щодо формулювання принципів єдиної загальноосвітньої світської освіти. Спогади М. Грушевського, Д. Дорошенка, Н. Полонської-Василенко, П. Скоропадського допомагають розкрити важелі державних інституцій Української держави. У працях В. Іванися, Б. Лончини, І. Кейвана, В. Яніва, А. Животька, М. Семчишина, О. Субтельного сформульовано аргументовані, незаідеологізовані висновки про місце і роль визвольних змагань в історії України, культурному і духовному відродженні українського народу. Прослідковується значний інтерес до аспектів становлення та розвитку закладів вищої освіти в Українській Народній Республіці.

Українська Центральна Рада (УЦР) з 1917 року повела боротьбу за відродження української держави. Разом з реалізацією організаційних, економічних і політичних напрямів відчувалася гостра потреба у розвитку національної освіти і культури УНР, адже українська культура була зрусіфікована. Розвитку потребувала видавнича справа, театральне, музичне, образотворче мистецтво та інші напрями культури. Відбулися Український національний, учительський, селянський, військовий, профспілковий та інші з'їзди, партійні конференції та друга сесія Центральної Ради. На цих форумах у процесі творчих дискусій була вироблена загальна концепція культурного будівництва. Її зміст полягав у зосередженні основних зусиль на розбудову всієї системи освіти та її українізації, здійсненні кардинальних змін у видавничій, бібліотечно-архівній справі, реформуванні системи музично-театрального й образотворчого мистецтва та створенні сприятливих умов для розвитку культури національних меншин.

Уряд Гетьманату продовжив справу Центральної Ради в освіті, науці і культурі. Рішуче проводив політику українізації духовного життя, особливо у сфері освіти. Першим кроком Міністерства народної освіти і мистецтва стала титанічна робота з запровадження єдиної трудової школи, проект якої був розроблений ще Центральною Радою. Основна увага приділялася поширенню мережі україномовних приватних і державних шкіл та гімназій, університетів, інститутів.

Уряд П. Скоропадського продовжив активну діяльність в напрямку подальшого реформування системи вищої освіти. Цією проблемою займалася спеціально створена комісія на чолі з В. Вернадським. Нагальна потреба у відродженні промисловості висунула на перший план і розбудову вищої освіти технічного спрямування. Вихід України на міжнародну арену акцентував завдання з підготовки спеціалістів для роботи в дипломатичних представництвах. У цей же період було започатковано Державний український архів, де мали бути зосереджені історичні документи, перевезені з Москви та Петрограда, засновано Українську національну бібліотеку, Національну галерею мистецтв, Український історичний музей. Ці установи відіграли велику роль у розвитку історичної науки, образотворчого мистецтва, у формуванні наукової та естетичної свідомості українців.

Діяльність уряду П. Скоропадського в галузях освіти і науки утвердилася завдяки створенню 24 листопада 1918 р. Української академії наук (УАН), яку очолив видатний вчений-хімік Володимир Вернадський (1863–1945).

Свій внесок у розбудову освіти здійснила також Директорія УНР. У неймовірно скрутному становищі влада шукала засоби для підтримки на належному рівні якості підготовки фахівців та введення безкоштовного навчання студентів.

Зусилля українських урядів у напрямі розбудови вищої освіти в 1917–1920 рр. дали позитивні результати. Кількість інститутів та університетів зросла з 26 до 60, збільшилась і чисельність студентів з 35 до 82 тис. осіб. Здійснювався пошук шляхів і засобів підтримки належного рівня підготовки фахівців. Все це свідчить про те, що в роки визвольної боротьби українського народу активно проводився курс на формування основ національної системи вищої освіти. Важливе місце у духовному житті українського суспільства даного періоду продовжувала відігравати наука. Її центрами були: УАН, університети, інститути, наукові товариства.

Отже, протягом 1917–1920 рр. зусиллями українського народу, державних органів, громадських організацій, творчих об'єднань та окремих діячів були здійснені радикальні перетворення в освіті, науці,

культури, що сприяло у наступні роки підняти українську культуру на якісно новий рівень. Тому майбутнє української освіти, науки і культури не лише у впровадженні зарубіжних моделей, але й у використанні історичних здобутків нашої держави.

УДК 94(438) «1266/1939»(043.2)=162.1

Anna Czerneka-Haberko,
*доктор історії, ад'юнкт кафедри
методології і історії історіографії
Інституту історії Університету
гуманітарних та природничих наук
імені Яна Длугоша в Ченстохові
(Ченстохова, Польща)*

PARZYMIECHY I ICH WŁAŚCICIELE, CZYLI DZIEJE MIEJSCOWOŚCI od 1266 do 1939 r.

Parzymiechy to miejscowość położona obecnie w województwie śląskim, powiecie kłobuckim, w gminie Lipie. Pierwsza wzmianka o wsi Parzymiechy, pochodzi z 1266 r. Od tego czasu, aż do II wojny światowej wieś była własnością prywatną. Jej właścicielami były m. in.: rody Kobylańskich herbu Grzymała, Ponińskich herbu Łódzia, Walewskich herbu Kolumna, Potockich herbu Pilawa.

Najstarsza wzmianka o wsi Parzymiechy, pochodzi z roku 1266. Wtedy to bowiem książę wielkopolski Bolesław Pobożny nadał m.in. Parzymiechy, synowi Langnicza, Ubysławowi. Po Ubysławie, właścicielami wsi byli: Dzierżko Tłuk ze Strykowa, Jan Długosz (ojciec kronikarza), Hincza z Rogowa.

Dobra po Hinczy, odziedziczyła rodzina Kobylańskich. Majątek ten rodzina ta posiadała, aż do 1565 r., kiedy to zmarł ówczesny ich właściciel, czyli Krzysztof Kobylański. Majątkiem Krzysztofa podzieliły się jego siostry. Parzymiechy przypadły Dorocie Latarskiej.

W 1680 r. dobra nabyli Ponińscy. W 1757 r. Franciszek i Ignacy Ponińscy dobra sprzedali Ludwikowi Walewskiemu. Po jego śmierci majątek podzielono między jego synów: Karola, Michała i Napoleona. W 1825 r. Karol odkupił od swoich braci ich części.

W latach 60-tych XIX w., Parzymiechy kupił niemiecki baron von Klizing. Majątek pozostawał w rękach tego rodu do lat 90-tych XIX w. W 1891r. właścicielami Parzymiech zostali Potoccy. Do 1924 r. majątkiem zarządzał Władysław Potocki. Następnie majątek przejął syn Władysława, Karol, który zarządzał dobrami do 1 września 1939 roku.

Наталія Шевченко,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

ЦСЄ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄС

Розпад СРСР і входження колишніх соціалістичних країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу активізували дослідження, пов'язані з переоцінкою радянської історико-культурної і політичної спадщини для розробки власного визначення європейського вектору політичної культури від минулого до сьогодення. Так постала історія Центрально-Східної Європи американського славіста П. Вандича «Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення» (2004). На підставі компаративістичного підходу автор розглядає загальні тенденції історичного розвитку Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини від середньовіччя до падіння комунізму. Він зосереджується на викладі історії державності цих країн у західно-європейському культурному і політичному контекстах, намагаючись з'ясувати специфіку історії ЦСЄ як периферії Заходу. Вкрай важливою для країн ЦСЄ була консолідація і захист західної моделі суспільно-політичного розвитку (станове представництво у вигляді парламенту, магдебурзьке право, громадянське суспільство). Україна з часів перебування у складі ВКЛ та Речі Посполитої кваліфікується ним органічною частиною ЦСЄ.

У 2000 році постав міжнародний проект створення інтегрованої історії народів Центрально-Східної Європи, започаткований Інститутом Центрально Східної Європи у Любліні під назвою «Dzieje krajow Europy Srodkowo – Wschodniej» за участі польських, українських, білоруських та литовських істориків.

До історії країн ЦСЄ у модерну добу долучився і Т.Снайдер у роботі «Реконструкція неочікуваних націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь. 1569–1999» (2003). За його спостереженнями, у 1863–1918 роках польський, литовський та білоруський модерні нації вперше пішли окремими шляхами, визнавши, що націю творить не еліта, а народ. У 1918–1945 рр. характерним стало змагання за історичну спадщину та спірні території.

Особливо актуальними дискусії про сутність європейської цивілізації є для польської історіографії, представники якої упродовж багатьох століть розробляють тему цивілізаційної місії Речі Посполитої у європейському контексті. Згідно її авторів, Річ Посполита, здійснюючи свою колонізацію Східної Європи, щодо Заходу і Сходу була політично і духовно самодостатня і мала потенціал для творення особливої проміжної цивілізації. Зазначимо, що витворений у ХІХ ст. концепція «цивілізаційної місії Речі Посполитої на Сході» отримав «друге дихання» у сучасний час з огляду на реальну місію Польщі як «адвоката» колишніх народів Речі Посполитої, особливо України у справі інтеграції їх у європейську співдружність.

Водночас успіх політики «східного партнерства» і інтеграція частини країн ЦСЄ до ЄС та підписання у 2014 році угоди про європейську асоціацію з Україною спричинили геополітичний конфлікт між Росією і ЄС, відкриту агресію проти України, що нині загрожує європейській безпеці та єдності країн ЄС. Зокрема, В. Путін у проєкті відновлення СРСР і чинності Варшавського договору робить ставку на посилення націоналізму і актуалізації перегляду політики історичної пам'яті в країнах ЦСЄ з тим, щоб спровокувати політичне протистояння як в цьому регіоні, так і в ЄС в цілому. Тому нині для країн ЦСЄ є на часі виважена політика історичної пам'яті, яка не провокуватиме претензій до кордонів сусідів чи до оцінки національних героїв. На думку П. Вандича, ми не можемо забути, що упродовж історії цей регіон зробив істотний внесок до Європи, хоча він був більш духовний, ніж матеріальний. Це історія змушувала їх боронити свободу і боротися за неї частіше, ніж у випадку багатьох інших країн. Свобода народів ЦСЄ має перейти поріг національного егоїзму і – як було не раз у минулому – стати фундаментом регіональної співпраці. У цьому контексті доречно буде згадати і вклад України у захист ідеї європейської свободи – «Маніфест гетьмана Пилипа Орлика від 4 квітня 1712 року». В якому були наведені мотиви на користь повернення козацької України до європейської спільноти та визволення від Росії – «узурпатора її прав і свобод». Бо «то інтереси .. зобов'язують європейські держави веліти повернути Україну і тим самим обмежити державу [Московську], яка незабаром може змагатися до повалення європейської свободи». Які пророчі застереження! Напередодні виборів у Європейський парламент 2019 року на фоні протистояння євроскептиків та єврооптимістів щодо трансформації європейського майбутнього є вкрай актуальною ідея Європи як союзу вільних демократичних держав.

Наталія Шевченко,
*викладач кафедри історії
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

НОТАРІАТ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ (1917–1921 рр.)

Зміни, що відбулися в українському суспільстві у 1917 році, вплинули на всі сфери суспільного життя. Аналізуючи розвиток нотаріату та діяльність нотаріальних контор, потрібно відзначити, що в даний період не вщухала критика Нотаріального положення, яке було основним документом, що регулювало діяльність нотаріусів, визначало їх функції та посадові обов'язки.

Особливо бурхливо нотаріальне питання почало обговорюватися серед фахівців-нотаріусів до 50-річного ювілею нотаріату в 1916 р. Активізували свою діяльність та незадоволення нотаріуси Б. Алякритський, К. Бахман, О. Боборикін, М. Трамбицький, М. Яроцький та інші, які прагнули вказати напрямок реформи нотаріату.

Серед основних невдач реформування дослідник В.Заломов називає такі: по-перше, при розробці проекту не враховувалися в повній мірі інтереси суб'єктів права; по-друге, була відсутньою рішучість уряду реформувати нотаріат; по-третє, у суспільстві не виникло консенсусу з ключових питань реформування нотаріату; по-четверте, відсутність корпоративних засад в організації системи нотаріату не дозволила нотаріусам як зацікавленим суб'єктам висловити свою колективну волю з приводу реформування нотаріального законодавства. Схожа ситуація спостерігалася не тільки в області нотаріального права. Цілий ряд проектів, пов'язаних з реформуванням різних сфер законодавства Російської імперії на початку XX ст., так і не були в підсумку прийняті. Вочевидь, позначилися загальні закони розвитку правової системи держави, що діяли в той період. Як наслідок, жодної із найважливіших проблем нотаріату вирішено не було.

У результаті, нотаріуси, які чекали реформу з 19 травня 1899 р., так її і не дочекались. Інститут нотаріату до Жовтневої революції 1917 р. існував практично в тому вигляді, в якому він був утворений у 1866 р. Після політичних подій кінця жовтня 1917 р., повалення монархії і приходу до влади більшовиків нотаріат як правовий інститут був ліквідований: Декрет про суд № 1 від 24 листопада 1917 р. скасував судові органи, інститут судових слідчих, прокурорського нагляду, приват-

ної адвокатури, заклавши основи «нового» радянського суду. Незважаючи на те, що в декреті прямо не говорилося про скасування нотаріату, нотаріальні контори практично припинили свою діяльність, а пізніше постановами місцевих Рад вони були ліквідовані і здійснення нотаріальних дій було покладено на відділи місцевих Рад.

Необхідно відзначити, що після підписання даного документу, були деякі нотаріальні контори, які продовжували свою діяльність. Наприклад в Миколаєві до 1920 року свою діяльність продовжували такі нотаріуси, як: М. Ісаченко (1884–1920 рр.), В. Мілеант, м. (1914–1920 рр.), П. Містюк (1907–1920 рр.) та В. Міхаель (1917, 1919–1920 рр.).

У результаті Жовтневої революції декретами ВЦВК РСФРР «Про скасування спадкування» від 27 квітня 1918 року та «Про дарування» від 20 травня 1918 року фактично було встановлено суцільну націоналізацію нерухомості. Однак в актах радянської влади нотаріат вперше згадується 23 березня 1918 року, коли Рада народних комісарів Москви й Московської губернії прийняла постанову, якою скасовувала діюче на цей час Положення про нотаріальну частину та вводила нове Положення муніципалізації нотаріальних контор; практично нотаріальні контори припинили свою діяльність. Розуміючи, що все ж таки існує потреба у здійсненні нотаріальної діяльності, у лютому 1919 року було запропоновано створити нотаріальні столи в містах при судово-слідчих підвідділах губюстів, а в повітах – при місцевих народних судах.

Отже, необхідно відзначити, що в період 1917–1921 рр. деякі нотаріальні контори ще продовжували свою діяльність, але підписання декретів 1917–1918 років, автоматично призупинили діяльність нотаріусів та скасували інститут нотаріату в Україні, як окремий, незалежний орган, що виконував нотаріальні функції.

94(=477.8) «1919»(043.2)

Mirosław Szumilo,

доктор табілітований,

Університет Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща),

Інститут національної пам'яті (Варшава, Польща)

UKRAÍŃCY NA CHEŁMSZCZYŹNIE I PODLASIU

W 1919 roku

Tematem referatu jest trudna sytuacja ludności ukraińskiej i ukraińskiego ruchu narodowego na Chełmszczyźnie i Południowym

Podlasiu w roku 1919. By to czas, gdy po na tym terenie na miejsce austriackich i niemieckich władz okupacyjnych oraz struktur tworzonych przez Państwo Ukraińskie, weszło państwo polskie.

Ludność ukraińska znajdowała się w trudnym położeniu. Wielu ludzi ewakuowanych na wschód w 1915 roku nie wróciło jeszcze z bieżęństwa. Inteligencja uświadomiona narodowo był nieliczna.

W tych okolicznościach grupa działaczy skupiona wokół Antoniego Wasyńczuka stworzyła pierwsze organizacje narodowe: Ukraińskie Towarzystwo Pedagogiczne i Ukraiński Komitet Dobroczynności «Ridna Chata». W memoriale skierowanym do władz w Warszawie wyrażono podstawowe postulaty miejscowej ludności ukraińskiej.

ЗМІСТ

Adamus A. Julian Filipowicz – żołnierz wojska polskiego – biografia wojskowa do 1939 r.	1
Бондаренко Д. Реставрація монархії у Фінляндії (1918) та Угорщині (1919) в результаті антибільшовицьких війн. Порівняльний аналіз.....	2
Гайдай О. Діяльність польської меншини в Центральній Раді: здобутки та прорахунки	3
Grott O. «Biuletyn Polsko-Ukraiński» i jego wizja ułożenia wzajemnych stosunków między tytułowymi narodami	4
Hubka M. 1919 – między ostatnim rokiem niewoli, a pierwszym rokiem wolności. Problemy odbudowy niepodległej państwowości polskiej z perspektywy regionu piotrkowskiego.....	5
Zlotkowski D. Wbrew «cholera morbus» – podwójny testament dra Adolfa Sterna (1831 i 1861) duchowym i materialnym podsumowaniem życia.....	6
Żyła M. Polsko-ukraińska współpraca wojskowa.....	7
Krzykowski P. Myśl Strategiczna W Polityce Bezpieczeństwa Niepodległej Ukrainy.....	9
Клименко Т. Видатні дипломати Української Народної Республіки – уродженці Черкащини	10
Комляр Ю. Херсонська дивізія УНР (грудень 1918 – лютий 1919 р.)	11
Лазуренко В. Українське фермерство доколгоспного періоду у лещатах радянського тоталітаризму	12

Левченко Л. Лідія Хрисанфівна Покровська – дружина першого адмірала України.....	14
Maj Ireneusz Piotr. Wizja niepodległej Ukrainy w myśli politycznej polskich działaczy prometejskich.....	17
Maj J. Przywódcy Indyjskiego Kongresu Narodowego wobec przemian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej na początku XX wieku	18
Matuszak T. O trudnych początkach państwowej służby archiwalnej w 100. rocznicę podpisania <i>Dekretu o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami</i>	19
Мелінчук Н. Історія іспанської філології в університетах Німеччини (XVI–XXI століття).....	20
Мелінчук Н. Становлення та розвиток університетської освіти Німеччини.....	21
Mikołajczyk M. Początki polskiej niepodległości w relacji ambasadora Stanów Zjednoczonych Hugh S. Gibsona.....	23
Міронова І. Земельна реформа Директорії УНР 1919 р.	24
Михайлуца М. Українське населення Ізмаїльського і Аккерманського повітів Бессарабії у міжвоєнні десятиріччя (1919–1939 рр.).....	26
Morawiec No. Idea ukraińskiej niezawisłości a polsko-rosyjski dyskurs historiograficzny XIX–XX w.	27
Морозова О. 1919 рік – знаменна дата в історії Центрально-Східної Європи й України: ідея соборності.....	28
Пархоменко В. Акт Соборності УНР та ЗУНР у спогадах Лонгіна Цегельського.....	29
Perlakowski A. Rzeczpospolita polsko-litewska i Kozaczyzna w epoce nowożytnej. Wspólne sąsiedztwo w dorobku historiograficznym Władysława Konopczyńskiego.....	30

Підбerezних І. Pacific Rim in the context of the world's giants.....	31
Піотrowski S. Polska polityka zagraniczna względem państw bałtyckich w okresie dwudziestolecia międzywojennego.....	33
Серединський О. Червоний терор на Миколаївщині у 1919 році	34
Srogosz T. Delegaci i eksperci polskiej delegacji na konferencję pokojową w Paryżu (1919–1920).....	36
Stojnowski A. Tradycja wielonarodowej Rzeczypospolitej a koncepcja państw narodowych konferencji wersalskiej	37
Studnicka-Marjańczyk K. Sieradz during the Nazi occupation of 1939–1945	38
Terszak R. Funkcje Prezydenta Polski i Ukrainy – różnice, podobieństwa i kontekst historyczny	39
Трифоновна Н. Українська народна республіка та проблема її визнання	41
Федорова І. Розвиток культури й освіти в Українській Народній Республіці	42
Czernecka-Haberko A. Parzymiechy i ich właściciele, czyli dzieje miejscowości od 1266 do 1939 r.	44
Шевченко Н. ЦСЄ і Україна: сучасні геополітичні виклики для ЄС	45
Шевченко Н. Нотаріат України в період державотворчих процесів (1917–1921 рр.).....	47
Szumilo M. Ukraińcy na Chełmszczyźnie i Podlasiu w 1919 roku	48

Комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.
Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 30.05.2019.
Формат 60х84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 0,69. Обл.-вид. арк. 0,44.
Тираж 40 пр. Зам. № 5766.

Видавець та виготівник: ЧНУ ім. Петра Могили
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2019:
СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ

XIII Міжнародна наукова конференція

**«1919 рік в історії Центрально-Східної Європи:
до 100-річчя проголошення злуки УНР і ЗУНР»**

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: 8 (0512) 50-03-32,

8 (0512) 76-55-81,

8 (0512) 76-55-99,

факс: 50-00-69, 50-03-33,

E-mail: avi@chmnu.edu.ua, rector@chmnu.edu.ua

